

ДОПОВІДЬ ЩОДО СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

16 ЛЮТОГО – 31 ЛИПНЯ 2020

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Зміст

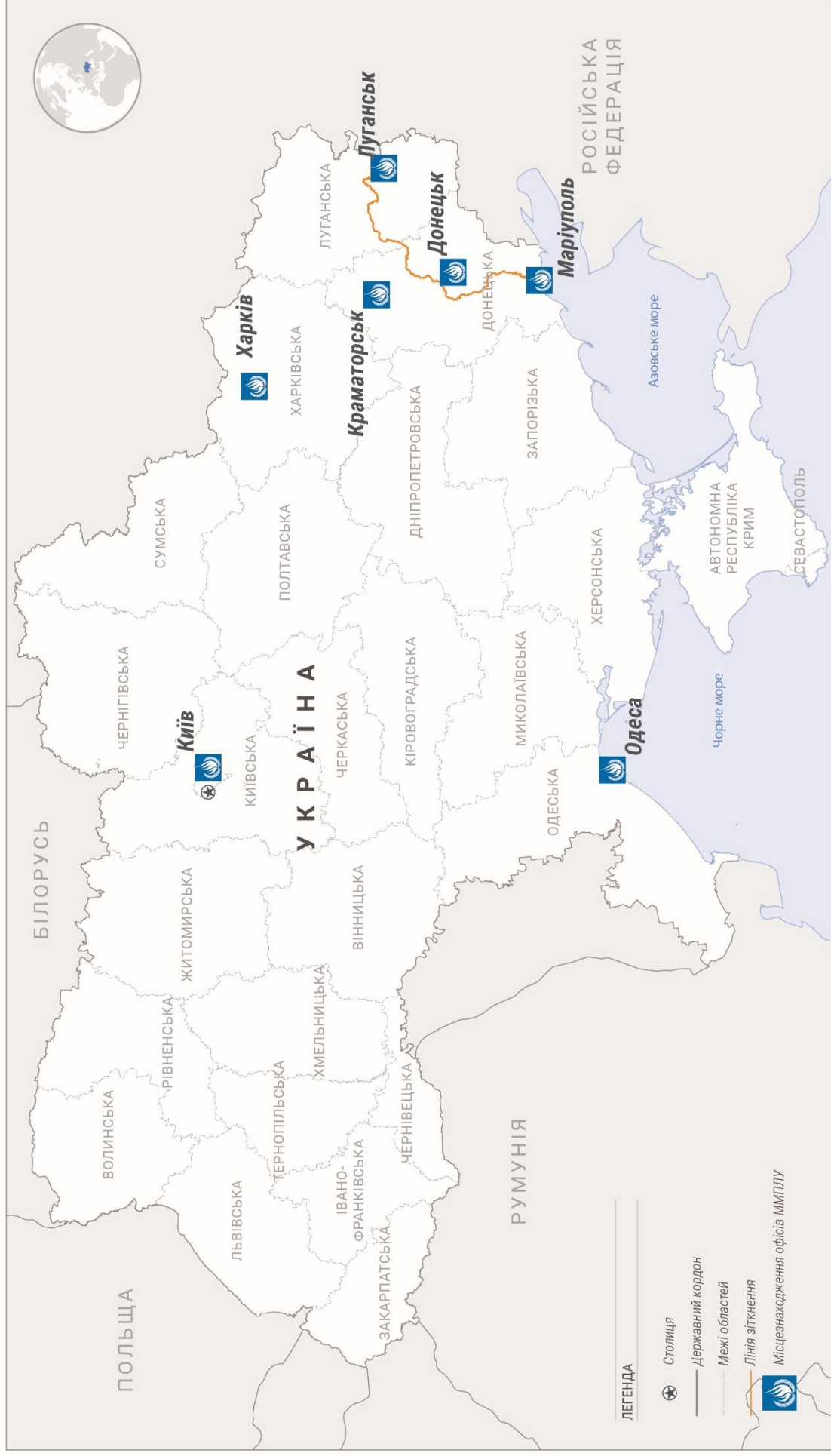
I. Резюме.....	1
II. Методологія УВКПЛ.....	3
III. Вплив бойових дій	6
A. Втрати серед цивільного населення.....	6
B. Напади на цивільні об'єкти.....	8
C. Вплив конфлікту і COVID-19 на населення у зоні конфлікту.....	10
1. Засоби правового захисту та відшкодування завданої шкоди для цивільних осіб, які постраждали від конфлікту.....	10
2. Свобода пересування в умовах COVID-19	11
3. Право на соціальний захист	12
IV. Право на свободу та особисту недоторканність	12
A. Доступ до місць тримання під вартою.....	13
B. Свобільні затримання, катування, жорстоке поводження і сексуальне насильство.....	13
C. COVID-19 у пенітенціарній системі	15
V. Відправлення правосуддя та відповідальність	16
A. Право на справедливий судовий розгляд.....	16
1. Відправлення правосуддя у справах, пов'язаних із конфліктом	16
2. Вплив COVID-19 на право на справедливий судовий розгляд	17
B. Відповідальність за вбивства та насильницькі смерті	18
1. Відповідальність за тяжкі порушення прав людини, вчинені у контексті збройного конфлікту	18
2. Відповідальність за вбивства і насильницькі смерті під час протестів на Майдані	18
3. Відповідальність за вбивства і насильницькі смерті в Одесі 2 травня 2014 року.....	19
VI. Громадянський простір та основоположні свободи	19
A. Свобода мирних зібрань і свобода об'єднання.....	19
B. Свобода думки та вираження поглядів, свобода засобів масової інформації.....	20
C. Дискримінація, насильство і прояви нетерпимості	21
D. Мовні права.....	22
E. Право голосу	22
VII. Не залишати нікого осторонь – економічні та соціальні права.....	23
A. Вступ	23
B. Вплив COVID-19 на ромів	23
C. Вплив COVID-19 на осіб літнього віку і осіб з інвалідністю, які перебувають у спеціалізованих закладах	24
D. Вплив COVID-19 на осіб з інвалідністю.....	24
E. Вплив COVID-19 на бездомних людей.....	25
VIII. Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна), тимчасово окупованих Російською Федерацією.....	26
A. Відправлення правосуддя і право на справедливий судовий розгляд.....	26
B. Свобода релігії та переконань.....	26
IX. Технічне співробітництво і розбудова спроможності	29
X. Висновки та рекомендації.....	29

Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні

станом на 7 вересня 2020 року

вересень 2020

Кордони та назви, наведені на цій карті, та використані на ній для позначення не означають офіційного схвалення чи згоди ООН.

Створено: 7 вересня 2020 року Джерело: ММПЛУ, УВКПЛ Контакт: msupport@ohchr.org ohchr.org standup4humanrights.org

I. Резюме

1. Ця тридцята доповідь Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні охоплює період з 16 лютого до 31 липня 2020 року. Вона підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні (ММПЛУ)¹.
2. 16 березня Україна запровадила карантинні обмеження після того, як 29 лютого було підтверджено перший випадок COVID-19 у країні. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ продовжило функціонувати в повному обсязі, коригуючи свою роботу так, щоб звести до мінімуму ризик поширення вірусу, зокрема здійснюючи передбачені заходи очно, якщо було можливо робити це безпечно, та дистанційно за відсутності альтернатив.
3. У результаті декількох сплесків бойових дій протягом звітнього періоду, перш за все у березні та травні, кількість жертв серед цивільного населення за перші сім місяців 2020 року збільшилася до 107 осіб (18 загиблих² і 89 поранених³), що на десять відсотків більше, ніж за аналогічний період 2019 року. Бойові дії призвели також як мінімум до 41 випадку пошкодження цивільних об'єктів (без урахування житла цивільного населення). Після досягнення домовленості в Тристоронній контактній групі 22 липня, Операція об'єднаних сил України та озброєні групи самопроголошеної «Донецької народної республіки» і самопроголошеної «Луганської народної республіки»⁴ прийняли комплекс додаткових заходів для зміцнення режиму припинення вогню, який вступив у дію 27 липня. Можна сподіватися, що це сприятиме поступовому зменшенню кількості жертв серед цивільного населення, яка станом на 31 липня 2020 року становила щонайменше 3367 загиблих і понад 7000 поранених за весь період конфлікту.
4. Не було досягнуто відчутного прогресу в створенні механізму правового захисту і відшкодування завданої шкоди для цивільних осіб, які постраждали від конфлікту.⁵ Труднощі та нестатки, від яких постраждале населення потерпає вже більше шести років, ще більше загострилися через обмеження свободи пересування у зв'язку з COVID-19, і через загальний вплив пандемії на реалізацію їхніх економічних і соціальних прав.
5. Закриття на період із кінця березня до середини червня всіх п'яти контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ) призвело до зменшення кількості щомісячних перетинів лінії зіткнення з 1,3 млн до кількох сотень. Як наслідок, тисячі людей опинилися відірваними від своїх сімей та втратили доступ до якісного медичного обслуговування, пенсій та робочих місць. Починаючи з середини червня, коли було частково поновлено пропуск через два КПВВ, і до 31 липня загальна кількість перетинів у Донецькій та Луганській областях становила 43 тис., що значно менше, ніж у період до пандемії COVID-19, особливо у Донецькій області. Тисячі людей, які мають нагальні гуманітарні потреби, досі не мають можливості перетнути лінію зіткнення.
6. Після одночасного звільнення затриманих згідно з Мінськими домовленостями, яке відбулося 16 квітня 2020 року, УВКПЛ провели інтерв'ю з вісьмома чоловіками, звільнених самопроголошеними «республіками». Їхні свідчення підтвердили раніше

---

¹ ММПЛУ була розміщена в Україні 14 березня 2014 року для моніторингу ситуації з правами людини на всій території України, з особливою увагою до Автономної Республіки Крим, східних і південних регіонів України, та подання відповідних звітів і внесення рекомендацій Урядові та іншим сторонам щодо вирішення проблем у галузі прав людини. Докладніше див. Рада ООН з прав людини, Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні, 19 вересня 2014 року, A/HRC/27/75, пп. 7-8, доступна за посиланням www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session27/Documents/A-HRC-27-75_en.pdf.

² Десятеро чоловіків, сім жінок і один хлопчик.

³ Сорок дев'ять чоловіків, 30 жінок, шість дівчаток і чотири хлопчики.

⁴ Надалі відповідно – «Донецька народна республіка» і «Луганська народна республіка». Для стислості вони разом називаються самопроголошеними «республіками».

⁵ Що передбачено Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 60/147, *Основні принципи та керівні положення ООН, що стосуються права на відшкодування та репарацію жертвам серйозних порушень міжнародного права прав людини та гуманітарного права*, 21 березня 2006, A/RES/60/147, доступна за посиланням www.undocs.org/en/A/RES/60/147.

виявлену УВКПЛ тенденцію щодо застосування катувань і жорстокого поводження. Це ще раз підкреслює необхідність доступу незалежних міжнародних спостерігачів, включно з УВКПЛ, до затриманих і місць тримання під вартою на території, яка контролюється самопроголошеними «республіками».

7. Катування і жорстоке поводження з боку співробітників правоохоронних органів залишилися системною проблемою на території, яка контролюється Урядом. УВКПЛ зазначає, що, хоча кількість розслідувань випадків катувань або жорстокого поводження зросла, їхня ефективність залишається дуже низькою, зокрема лише менш ніж у двох відсотках випадків розслідування привело до повідомлення про підозру.

8. УВКПЛ відзначає рішення Конституційного Суду про визнання неконституційною статті 375 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність суддів за постановлення завідомо неправосудних рішень. Проте, залишається занепокоєність з приводу того, що кримінальні провадження, пов'язані з конфліктом, затягуються через нестачу суддів, що було відбулося, зокрема, через припинення повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів у жовтні 2019 року. Продовжують мати місце й затримки у кримінальних провадженнях, пов'язаних із відповідальністю за тяжкі порушення прав людини. На право на справедливий судовий розгляд вплинули також карантинні заходи, запроваджені для запобігання поширенню COVID-19, тому що ці заходи призвели до заборони на присутність спостерігачів у залі суду.

9. Хоча правоохоронні органи продовжують належним чином забезпечувати безпеку зібрань, іноді вони свавільно застосовували карантинні заходи для запобігання різним протестам. У контексті наступних місцевих виборів, запланованих на жовтень, УВКПЛ також занепокоєне збільшенням кількості нападів зі сторони крайніх правих груп (КПГ) на зібрання і офіси політичних партій, на політичних активістів та їхні домівки. На території, яка контролюється самопроголошеними «республіками», як повідомлялося, були заарештовані шахтарі, які вийшли на протести проти затримки виплати заробітної плати.

10. УВКПЛ задокументувало сім випадків, в яких постраждали чотири жінки та п'ятеро чоловіків із числа працівників засобів масової інформації, зокрема ті, хто проводив розслідування стосовно COVID-19. На території, яка контролюється «Луганською народною республікою», УВКПЛ помітило зменшення кількості критичних зауважень та думок у соціальних мережах після внесення у грудні 2019 року змін до деяких «нормативних актів». УВКПЛ також отримало інформацію про те, що від деяких працівників «державних установ» «Луганської народної республіки», які мають громадянство Російської Федерації, вимагали пояснити свою неучасть у референдумі про внесення змін до Конституції Російської Федерації.

11. УВКПЛ задокументувало п'ять нападів на представників спільноти лесбіянок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів (ЛГБТІ) і активісток феміністського руху, зокрема з боку КПГ. УВКПЛ також стурбоване мовою ворожнечі на адресу ЛГБТІ-спільноти, перш за все в Інтернеті та щодо окремих осіб на вулиці. Мова ворожнечі відзначалася і на адресу ромів з боку органів влади та у засобах масової інформації.

12. Як і раніше, відсутність зрушень у розробленні закону щодо реалізації прав корінних народів і національних меншин продовжує викликати занепокоєння.

13. УВКПЛ відзначає прийняття порядку, який сприяє реалізації права голосу внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та внутрішніми трудовими мігрантами, хоча нещодавнє прийняття Парламентом змін до Виборчого кодексу, які набрали чинності менш ніж за 100 днів до місцевих виборів, залишає органам влади та виборцям небагато часу для того, щоб пристосовуватися до нових правил.

14. УВКПЛ здійснювало моніторинг впливу COVID-19 на економічні та соціальні права осіб, які найбільше постраждали від пандемії. До груп, які опинилися в особливо вразливому становищі, відносяться: ромські громади; літні люди та особи з інвалідністю, які живуть у закладах довгострокового догляду, особи з інвалідністю, які живуть у громаді; бездомні люди. Найбільших обмежень зазнали права на здоров'я, роботу, освіту і достатній життєвий рівень. Жінки також зазнали непропорційного впливу пандемії.

15. В Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, тимчасово окупованих Російською Федерацією (надалі – Крим)⁶, суди продовжили виносити рішення з очевидним нехтуванням гарантіями справедливого судового розгляду. Крім того, застосування законодавства Російської Федерації на окупованій території всупереч міжнародного гуманітарного праву негативно вплинуло на реалізацію права на свободу віросповідання різними релігійними групами, перш за все Свідками Єгови.

16. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ працювало над зміцненням спроможності України щодо забезпечення підходу, що ґрунтується на правах людини, до пом'якшення впливу пандемії. Крім того, УВКПЛ продовжило технічне співробітництво з різними національними акторами, як-от міністерства, Парламент, суди, Секретаріатом Уповноваженого з прав людини, військові та правоохоронні органи і громадянське суспільство, зокрема правозахисники.

17. У той час як на території, яка контролюється Урядом, УВКПЛ користувалося безперешкодним доступом до місць позбавлення волі, діяльність УВКПЛ на території, яка контролюється самопроголошеними «республіками», з червня 2018 року вкрай обмежена, незважаючи на постійні обговорення з цього питання. Постійна відмова у доступі до місць позбавлення волі, попри неодноразові прохання, не дозволяє УВКПЛ здійснювати моніторинг поводження з затриманими та умов тримання під вартою. Це викликає особливе занепокоєння в контексті поширеного характеру тверджень про катування і жорстоке поводження, які заслуговують на довіру. Враховуючи це, УВКПЛ знов закликає надати незалежним міжнародним спостерігачам, включно з УВПКЛ, безперешкодний конфіденційний доступ до місць позбавлення волі та затриманих.

18. Доповідь завершується низкою рекомендацій, спрямованих на покращення загальної ситуації з правами людини в Україні.

II. Методологія УВКПЛ

19. Доповідь ґрунтується на інформації, отриманій у результаті 128 виїздів на місце, п'яти відвідувань місць позбавлення волі, моніторингу 77 судових засідань і 58 зібрань та 906⁷ поглиблених інтерв'ю, зокрема з жертвами та свідками порушень прав людини, а також із родичами жертв і їхніми адвокатами, представниками Уряду, громадянського суспільства та іншими співрозмовниками. Інформація для доповіді також отримувалася шляхом аналізу судових документів, офіційних звітів, відомостей з відкритих джерел та інших відповідних матеріалів. Висновки ґрунтуються на перевірених інформації, зібраній із первинних та вторинних джерел, які оцінені як надійні та достовірні. Висновки включаються до доповіді за умови, що дотримано стандарт доведення, який передбачає наявність «достатніх підстав», а саме тоді, коли, спираючись на сукупність перевіреної інформації, звичайний розсудливий спостерігач мав би достатні підстави вважати, що описані факти дійсно мали місце, і коли робляться правові висновки, що ці факти відповідають усім елементам складу порушення. Хоча УВКПЛ не може надати вичерпного викладу всіх порушень прав людини, скоєних на території України, воно отримує та перевіряє інформацію за допомогою цілого ряду заходів відповідно до своєї методології і ґрунтує свої висновки на окремих перевірених випадках.

20. УВКПЛ застосовує такий самий стандарт доведення і під час документування жертв серед цивільного населення, пов'язаних із конфліктом⁸. У деяких випадках документування випадків, що призвели до жертв серед цивільного населення, пов'язаних із конфліктом, може зайняти певний час, перш ніж будуть зроблені висновки, що означає, що кількість жертв серед цивільного населення переглядається, тільки-но з'являється нова інформація. УВКПЛ застосовує стандарт «достатні підстави вважати» для визначення того, яка сторона несе відповідальність за жертви серед цивільного

⁶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 73/263, *Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна*, A/RES/73/263 (22 грудня 2018 року), п. 11.

⁷ З 439 чоловіками і 467 жінками. Ця цифра значно вища, ніж у попередній звітній період через те, що цей звітній період покриває шість місяців роботи УВКПЛ замість трьох. Вона також включає інтерв'ю, пов'язані з COVID-19. У цьому контексті УВКПЛ приділив більше уваги питанням економічних і соціальних прав.

⁸ Див. УВКПЛ, *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 лютого – 15 травня 2019 р.*, п. 20, доступна за посиланням www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Feb-15May2019_UA.pdf.

населення, з урахуванням географічного розташування інциденту, напрямку вогню, а також загального контексту інциденту.

21. Інформація в цій доповіді використовується на підставі інформованої згоди всіх джерел щодо її використання, а також оцінки УВКПЛ ризику шкоди, яку може заподіяти таке використання. Такий підхід може приводити до видалення даних, за якими можна ідентифікувати особу для забезпечення конфіденційності джерел.

22. Доповідь спирається також на взяті Україною зобов'язання щодо досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), прийнятих на Саміті ООН зі сталого розвитку у вересні 2015 року (див. малюнок нижче).

Цілі сталого розвитку (ЦСР), прийняті на Саміті ООН зі сталого розвитку у вересні 2015 року

УКРАЇНА: ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ ПОБЛИЗУ ЛІНІЇ ЗІТКНЕННЯ

з 1 січня по 31 липня 2020 року

Кордони та назви, наведені на цій карті, та використані на ній позначення не означають офіційного схвалення чи згоди ООН.

Дата створення: 21 серпня 2020 р. Автор: OHCHR ERS Джерело: УВКПЛ ММПЛУ Контакти: imsupport@ohchr.org

III. Вплив бойових дій

«Як тільки ММПЛУ залишила село, військові повернули своє важке озброєння і знов почали стріляти поруч із моїм будинком. Це, як зазвичай, викликало вогонь у відповідь – снаряд упав у кількох метрах від мого будинку».

– Мешканець села, розташованого поблизу лінії зіткнення.

23. Протягом звітнього періоду ситуація щодо безпеки у зоні конфлікту на сході України залишалася нестабільною, зокрема мали місце сплески бойових дій у березні та травні. Після того, як Тристоронньою контактною групою 22 липня 2020 року було досягнуто домовленості, Операція об'єднаних сил (ООС) України та озброєні групи самопроголошених «республік» ухвалили та видали накази щодо заходів із посилення режиму припинення вогню, починаючи з півночі 27 липня. Цей комплекс додаткових заходів,⁹ спрямований на забезпечення всеосяжного, стабільного та необмеженого припинення вогню і у разі його дотримання сприятиме значному зменшенню кількості нових жертв серед цивільного населення, пов'язаних із конфліктом.

ХРОНОЛОГІЯ ЖЕРТВ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ за період з 1 січня 2018 р. до 31 липня 2020 р.

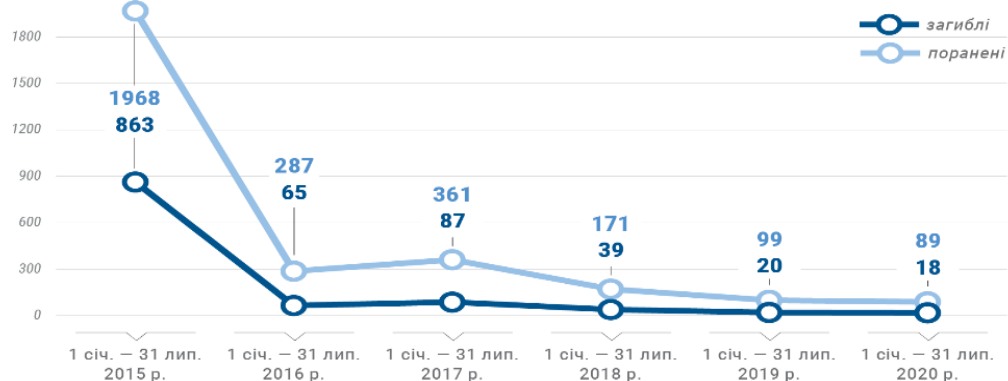

Дата створення: 26 серпня 2020 р. Джерело: ММПЛУ УВКПЛ

A. Втрати серед цивільного населення

Втрати серед цивільного населення у 2020 році

КІЛЬКІСТЬ ЖЕРТВ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ЗА ПЕРІОД З 1 СІЧНЯ ПО 31 ЛИПНЯ 2020 РОКУ ПОРІВНЯНО З АНАЛОГІЧНИМ ПЕРІОДОМ ПОПЕРЕДНІХ РОКІВ

Дата створення: 26 серпня 2020 р. Джерело: ММПЛУ УВКПЛ

⁹ Хайді Грау; Спеціальний представник Діючого представника Організації з безпеки та співробітництва в Європі в Україні і Тристоронній контактній групі (ТКГ) «Повідомлення для преси Спеціального представника Грау після чергової зустрічі Тристоронньої контактної групи 22 липня 2020», Київ, 23 липня 2020р. доступне за посиланням www.osce.org/chairmanship/457885.

24. У період з 1 січня до 31 липня 2020 року УВКПЛ зафіксувало 107 випадків загибелі або поранення цивільних осіб: 18 загиблих (десятеро чоловіків, сім жінок і один хлопчик) та 89 поранених (49 чоловіків, 30 жінок, шість дівчаток і четверо хлопчиків), що на десять відсотків менше порівняно з аналогічним періодом 2019 року (20 загиблих і 99 поранених).

25. Артилерійські обстріли, вогонь із СЗЛО¹⁰ і удари з БПЛА¹¹ призвели до 67 випадків загибелі або поранення цивільних осіб: вісім цивільних загибли (п'ять жінок і три чоловіки) та 59 було поранено (27 чоловіків, 23 жінок, шістьох дівчаток і трьох хлопчиків). 85,3 відсотка з цих випадків (семеро загиблих і 51 поранений) було зафіксовано на території, яка контролюється озброєними групами (п'ятеро загиблих і 36 поранених – на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою»; двоє загиблих і 15 поранених – на території, яка контролюється «Луганською народною республікою»), а 14,7 відсотка (двоє загиблих і восьмеро поранених) – на території, яка контролюється Урядом.

ПРИЧИНИ ЖЕРТВ СЕРЕД ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ЗА ПЕРІОД ІЗ 1 СІЧНЯ ДО 31 ЛИПНЯ 2020 РОКУ

Дата створення: 26 серпня 2020 р. Джерело: ММПЛ УВКПЛ

26. Наприклад, 9 квітня у селищі Широка Балка, яка контролюється озброєними групами (Донецька область), вибуховим пристроєм, скинутим із БПЛА, було вбито жінку і поранено чоловіка, під час відвідування нежилого будинку. 4 травня три дівчинки було поранено вогнем з легкого озброєння, коли вони грали біля свого дому в смт Олександрівка (Донецька область), яке контролюється озброєними групами. 3 липня у результаті мінометного обстрілу було вбито жінку, яка працювала у підвір'ї свого будинку у тій частині смт Зайцеве (Донецька область), яка контролюється Урядом.

27. Тридцять дев'ять цивільних осіб постраждали в результаті інцидентів, пов'язаних із мінами, та поводженням з ВПВ¹²: дев'ятеро загинули (семеро чоловіків, одна жінка і один хлопчик) і 30 отримали поранення (22 чоловіки, сім жінок і один хлопчик).

28. Наприклад, 1 березня у результаті інциденту, пов'язаного з міною, було поранено чоловіка і жінку, які гуляли поблизу ріки Сіверський Донець (на території Луганської області, яка контролюється озброєними групами). 20 червня у Станиці Луганській (Луганська область), яка контролюється Урядом, було вбито чоловіка і жінку, які вдома необережно поведилися з ручною гранатою. 5 липня у Макіївці (Донецька область), яка контролюється озброєними групами, хлопчик загинув внаслідок необережного поводження з ВПВ.

¹⁰ Стрілецька зброя і легкі озброєння.

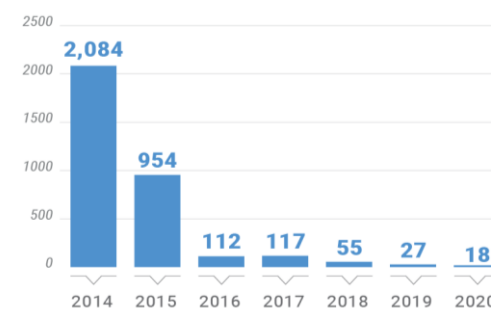
¹¹ Безпілотні літальні апарати.

¹² Вибухонебезпечні пережитки війни.

Втрати серед цивільного населення за весь період конфлікту

29. За період із 14 квітня 2014 року до 31 липня 2020 року УВКПЛ зафіксувало загалом 3 069 загиблих серед цивільного населення (1 821 чоловіка, 1 063 жінок, 99 хлопчиків, 49 дівчаток і 37 дорослих, чия стать невідома). Ураховуючи 298 загиблих на борту літака рейсу МН17 «Малайзійських авіаліній» 17 липня 2014 року, загальна кількість загиблих серед цивільного населення у зв'язку з конфліктом досягла щонайменше 3367 осіб. Кількість поранених цивільних осіб, за оцінками, перевищує 7 тисяч.

КІЛЬКІСТЬ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЗАГИБЛИХ У ЗВ'ЯЗКУ З КОНФЛІКТОМ за 2014-2020 роки

Дата створення: 26 серпня 2020 р. Джерело: ММПЛ УВКПЛ

В. Напади на цивільні об'єкти

30. Упродовж звітної періоду УВКПЛ почало систематично фіксувати інциденти, які стосуються цивільних об'єктів (крім житла цивільного населення). За період із 1 січня до 31 липня 2020 року УВКПЛ зафіксувало 75 таких інцидентів, включаючи 41 інцидент, який призвів до пошкодження цивільних об'єктів:

ІНЦИДЕНТИ, В ЯКИХ ЦИВІЛЬНІ ОБ'ЄКТИ (ОКРІМ ЦИВІЛЬНОГО ЖИТЛА) ПОСТРАЖДАЛИ ВЛАСЛИДОК ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (за період з 1 січня по 31 липня 2020 року, за типом об'єктів, контролем над територією і функціональним статусом)

	Територія, яка контролюється збройними групами	Територія, яка контролюється Урядом	Всього ^[1]
Медичні установи	0	0	0
Освітні установи	13	4	17 (12 функціонуючих)
Об'єкти і труби водопостачання і каналізації	43 ^[2]	3	46 (45 функціонуючих)
Об'єкти і лінії електропередач	6	2	8 (6 функціонуючих)
Газові об'єкти та газопроводи	1	0	1 (1 функціонуючий)
Громадські будівлі	0	1	1 (1 функціонуюча)
Магазини та ринки	2	0	2 (1 функціонуючий)
Всього	65	10	75 (66 функціонуючих)
Відсоток	86,7%	13,3%	100,0%

[1] Включаючи кількість інцидентів, внаслідок яких постраждали, функціонуючі на той момент, цивільні об'єкти.

[2] В тому числі 34 інциденти щодо семи станцій водозабезпечення та каналізації, в результаті яких цим об'єктам не було завдано фізичної шкоди. Станції функціонували під час інцидентів та їхній персонал повинен був шукати укриття через артилерійські обстріли та вогонь із СЗЛО.

31. Міжнародне гуманітарне право захищає цивільні об'єкти, зобов'язуючи всі сторони збройного конфлікту розрізняти між цивільними та військовими об'єктами, і утримуватися від нападів на цивільні об'єкти.¹³

¹³ Звичасе міжнародне гуманітарне право, Норма 7.

Заклади освіти

32. За період з 1 січня до 31 липня 2020 року 13 шкіл і дитячих садків зазнали або були пошкоджені внаслідок артилерійських обстрілів та вогню із СЗЛО.¹⁴ З 17 інцидентів, зафіксованих УВКПЛ, 13 трапилися на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», і чотири – на території, яка контролюється Урядом (три у Луганській області, один у Донецькій області).

33. Переважна більшість інцидентів трапилася вранці або ввечері, коли у приміщеннях не було ані дітей, ані персоналу. Єдиним винятком став інцидент 21 березня, коли вогнем із стрілецької зброї було поранено дівчинку, яка перебувала у дворі працюючої школи в Олександрівці (Донецька область), що контролюється озброєними групами.

34. У більшості випадків пошкодження були незначними, наприклад, у стіни та вікна потрапили осколки або випадкові кулі. Наприклад, 30 квітня в Золотому-4 (Луганська область), яке контролюється Урядом, під час артилерійського обстрілу осколками було пошкоджено вікна у школі. 27 червня у Петровському районі м. Донецьк, який контролюється озброєними групами, в результаті вогню із стрілецької зброї в одній школі були пошкоджені вікна, стіни та підлога. 16 липня фасад цієї ж школи зазнав пошкоджень через мінометний обстріл.

Об'єкти водопостачання і каналізації / трубопроводи

35. За період з 1 січня до 31 липня 2020 року УВКПЛ зафіксувало 46 інцидентів, у яких постраждало 16 об'єктів водопостачання і каналізації¹⁵: 43 інциденти – на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» (зокрема 34, в ході яких не було завдано фізичних пошкоджень¹⁶), три – на тій території Донецької області, яка контролюється Урядом.

36. Наприклад, 26 лютого, в той час, коли працівники Південно-Донбаського водоводу ремонтували трубопровід на території Донецької області, яка контролюється озброєними групами, у 400-700 метрах від них вибухнуло кілька снарядів. 20 травня чотирнадцять працівникам денної зміни насосної станції першого підйому Південно-Донбаського водоводу довелося шукати укриття через артилерійський обстріл в цьому районі. 9 липня працівник Попаснянського районного водоканалу був поранений у результаті артилерійського обстрілу, коли його бригада ремонтувала трубопровід поблизу смт Новотошківське (Луганська область), яке контролюється Урядом.

ІНЦИДЕНТИ, В РЕЗУЛЬТАТІ ЯКИХ ПОСТРАЖДАЛИ ЦИВІЛЬНІ ОБ'ЄКТИ (ЗА ВИНЯТКОМ ЦИВІЛЬНОГО ЖИТЛА) В 2020 РОЦІ

Дата створення: 26 серпня 2020 р. Джерело: ММПЛУ УВКПЛ

¹⁴ Школа № 10 у Горлівці та середня школа в смт Олександрівка зазнали атак двічі, а школа № 116 у Донецьку – тричі.

¹⁵ Особливе занепокоєння викликає ситуація навколо станції першого підйому Південно-Донбаського водоводу, яка потрапила під обстріл десять разів, Горлівської міської водоочисної станції (ВОС) – дев'ять разів, Донецької фільтрувальної станції – вісім разів, Гольмівської ВОС і насосної станції №2 Гольмівських очисних споруд – відповідно десять разів і двічі.

¹⁶ Тридцять три з цих інцидентів мали трапитися через артилерійські обстріли, а один – через вогонь із СЗЛО. У всіх 34 випадках (які не спричинили пошкоджень), крім одного, були присутні один або кілька працівників, яким довелося припинити роботу і вкритися у бомбосховищі. З цих 34 інцидентів, за повідомленням вищезгаданих установ, артилерійські обстріли або вогонь із СЗЛО мали місце «на об'єкта» (дев'ять разів), «дуже близько до об'єкта» (18 разів) або «близько до об'єкта» (сім разів). Наприклад, 28 лютого працівники Донецької фільтрувальної станції повідомили, що чули, як кулі пролітали у них над головою, коли вони працювали в ряді приміщень, зокрема у котельній, головній насосній станції та на складі хлору.

37. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ зафіксувало вісім випадків пошкодження інфраструктури електропостачання: шість – на території, яка контролюється озброєними групами (чотири – на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», два – на території, яка контролюється «Луганською народною республікою»), і два – на тій території Донецької області, яка контролюється Урядом.

38. Наприклад, 7 квітня в Озерянівці (Донецька область), яка контролюється озброєними групами, під час обстрілу зазнала пошкоджень електрична підстанція, що на кілька годин призвело до відключення електропостачання об'єктів водопостачання і каналізації у Донецьку, Горлівці та Макіївці, якими користуються тисячі людей у цьому районі. 20 червня поблизу Південного (Донецька область), яке контролюється Урядом, артилерійським обстрілом було пошкоджено лінію електропередачі, що вплинуло на водопостачання у цьому районі.

39. УВКПЛ нагадує, що міжнародне гуманітарне право забороняє піддавати нападу, руйнувати, вивозити чи робити непридатними до використання об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення.

С. Вплив конфлікту і COVID-19 на населення у зоні конфлікту

«Мені не потрібна гуманітарна допомога, я хочу, щоб це все [конфлікт] скінчилося».

— Мешканець с. Лопаскине.

40. Упродовж звітнього періоду труднощі, з якими стикається населення, постраждале від конфлікту, ще більше загострилися в контексті COVID-19, який вплинув на свободу пересування і реалізацію економічних та соціальних прав. Особливе занепокоєння викликає доступ до якісного медичного обслуговування, засобів до існування, зокрема пенсій, та підтримання сімейних зв'язків.

1. Засоби правового захисту та відшкодування завданої шкоди для цивільних осіб, які постраждали від конфлікту

Утрата життя і здоров'я

41. Упродовж звітнього періоду продовжилася розробка проекту Закону про статус і соціальний захист мирних (цивільних) громадян, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів (№ 1115)¹⁷. Станом на 31 липня 2020 року проект не був готовий до подання до Парламенту.

42. Станом на 31 липня Міжвідомча комісія з питань встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями, пов'язаними з конфліктом¹⁸, надала 106 цивільним особам з інвалідністю (53 чоловікам і 53 жінкам) такі самі соціальні пільги, що й ветеранам війни. Проте, процедура отримання цих пільг є трудомісткою і створює надмірні труднощі для заявників. У результаті, багато цивільних осіб, які отримали інвалідність внаслідок конфлікту, ще не подали первинні або повторні заяви до вищезгаданої комісії.

43. УВКПЛ стурбоване також невинуватими затримками у розгляді цивільних позовів про відшкодування шкоди, пов'язаної з конфліктом. Одна жінка подала позов проти Кабінету Міністрів України у лютому 2018 року, в якому вимагала компенсацію за смерть її батька, який загинув від артилерійського обстрілу в м. Курахове (Донецька область), яке контролюється Урядом, у лютому 2015 року. У 2020 році судові засідання часто переносилися, наступне засідання заплановане на 10 вересня.

¹⁷ Див. УВКПЛ, *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 листопада 2019 р. – 15 лютого 2020 р.*, пп. 32-34, доступна за посиланням www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/29thReportUkraine_UA.pdf.

¹⁸ Див. УВКПЛ, *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 листопада 2019 р. – 15 лютого 2020 р.*, п. 35.

Утрата житла і майна

44. УВКПЛ вітає поступове розроблення впродовж звітного періоду проекту закону, який передбачає створення всеосяжного механізму компенсації за втрату житла та іншого майна цивільними особами, які постраждали від конфлікту¹⁹. УВКПЛ, однак, висловлює жаль з приводу того, що зобов'язання Уряду усунути прогалини в постанові Кабінету Міністрів № 947 про компенсацію за житло цивільного населення, зруйноване через конфлікт, ще не виконане²⁰. УВКПЛ жалкує також, що асигнування на виконання вищезгаданої постанови, передбачені у бюджеті на 2020 рік, зменшено з 40,2 млн грн (близько 1,4 млн дол. США) до 20,1 млн грн (близько 700 тис. дол. США).

Використання цивільного майна у військових цілях

45. Уряд також ще не прийняв законодавство, яке би зобов'язало військових належним чином документувати використання цивільного майна і відшкодувати відповідні витрати та завдану шкоду²¹. Упродовж звітного періоду УВКПЛ продовжило документувати випадки використання майна цивільного населення без договорів оренди з власниками чи мешканцями²². Як результат, цивільні особи продовжили стикатися з труднощами в отриманні компенсації для оплати рахунків за комунальні послуги, використані військовослужбовцями, і за шкоду, якої вони завдали приватному майну.

2. Свобода пересування в умовах COVID-19

«Це схоже на кошмар, ми сидимо у «сірій зоні», спимо на автобусній зупинці, немає ані їжі, ані води, коли це скінчиться? Хочу прокинутися і все забути».

– Вагітна жінка, яка застрягла у «сірій зоні» й не може потрапити на територію, яка контролюється озброєними групами, через КПВВ «Новотроїцьке».

46. З 16 березня Операція об'єднаних сил (ООС) України почала застосовувати обмежувальні заходи щодо перетину через п'ять контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ) на лінії зіткнення, який був дозволений тільки за виняткових обставин гуманітарного характеру. Самопроголошені «республіки» запровадили аналогічні обмеження 21 березня.

47. За період із кінця березня до середини червня кількість перетинів на місяць скоротилася з 1,3 млн в обох напрямках до кількох сотень (переважно в Луганській області, тоді як у Донецькій області перетинів практично не було). Як наслідок, тисячі людей опинилися відірваними від своїх сімей та втратили доступ до якісного медичного обслуговування, пенсій, соціального захисту та робочих місць. Особливо сильно постраждали жінки та літні люди, які становили більшість осіб, що перетинали лінію зіткнення до закриття в зв'язку з COVID-19.

48. 10 червня Уряд знов відкрив КПВВ «Станиця Луганська» (Луганська область) і «Мар'їнка» (Донецька область). 19 червня «Луганська народна республіка» знов відкрила КПВВ «Станиця Луганська» для перетину на територію, яка контролюється Урядом, і в зворотному напрямку за наявності реєстрації місця проживання на території, яка контролюється озброєними групами. «Донецька народна республіка» вперше знов відкрила КПВВ «Новотроїцьке» 25 червня; у липні цей КПВВ був відкритий 2-3 дні на тиждень зі сторони території, яка контролюється озброєними групами, та постійно – зі сторони території, яка контролюється Урядом.²³ За період із 19 червня до 31 липня загальна кількість перетинів у Донецькій та Луганській областях становила 43 тис. (в

¹⁹ Див. УВКПЛ, *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 листопада 2019 р. – 15 лютого 2020 р.*, пп. 32-34.

²⁰ Див. УВКПЛ, *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 травня – 15 серпня 2019 р.*, пп. 34-36.

²¹ Наразі це питання регулюється наказом Міністерства оборони № 380 від 31 липня 2018 р., який набрав чинності 16 жовтня 2018 р., доступний за посиланням zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1020-18#Text.

²² Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 26 травня 2020 р. і 23 липня 2020 р.

²³ Уряд також відновив роботу інших КПВВ («Гнутове», «Майорське», «Мар'їнка»), проте коридори у напрямку території, що контролюється «Донецькою народною республікою», залишалися закритими зі сторони озброєних груп.

обох напрямках), що істотно менше, ніж у період до COVID-19, при цьому в Донецькій області цей показник був особливо низьким (2300 в обох напрямках).

49. З кінця червня для того, щоб потрапити на територію, яка контролюється «Донецькою народною республікою» через КПВВ, цивільні особи повинні мати дозвіл «міжвідомчого оперативного штабу з попередження завезення і розповсюдження нової коронавірусної інфекції» «Донецької народної республіки» та мати місце реєстрації на цій території. А для виїзду у зворотному напрямку з території, яка контролюється «Донецькою народною республікою», - бути зареєстрованими на території, яка контролюється Урядом. Крім того, особи, які в'їжджали на територію, яка контролюється Урядом, мали встановити мобільний застосунок «Дій вдома», що по суті було дискримінацією по відношенню до осіб, які не могли собі дозволити смартфони. Оскільки особи, які хотіли перетнути лінію зіткнення, не завжди могли виконати встановлені вимоги, а «міжвідомчий штаб» видавав дуже обмежену кількість дозволів, десятки людей були змушені ночувати просто неба перед або неподалік від КПВВ, а тисячі людей, які мали нагальні гуманітарні потреби, особливо ті, що не мали реєстрації проживання на території, яка контролюється Урядом, по суті опинилися позбавленими можливості перетнути лінію зіткнення. Додатковою проблемою стало те, що представники «Донецької народної республіки» зобов'язали осіб, що переходили на територію, яка контролюється Урядом, підписати документ про те, що вони не повернуться, поки не покращиться епідеміологічна ситуація. Ті, хто підписав цей документ, не мали можливості повернутися на територію, яка контролюється озброєними групами і були змушені залишитися на території, яка контролюється Урядом, не маючи жодного уявлення про те, коли перетин назад буде можливий.

50. З середини квітня УВКПЛ разом з іншими агенціями ООН та міжнародними й національними партнерами виступає перед Урядом і самопроголошеними «республіками» за необхідність безпечного і поступового ослаблення обмежень на свободу пересування, а також сприяння швидкому і безпечному перетинанню лінії зіткнення, з повагою до людської гідності, особами, які мають нагальні гуманітарні потреби, доти, поки епідеміологічна ситуація не дозволить поновити роботу КПВВ у повному обсязі.

51. УВКПЛ також занепокоєне тим, що скасування роботи місцевого громадського транспорту в період суворого карантину ускладнило доступ мешканців, які проживають біля лінії зіткнення, до основних послуг. Наприклад, мешканцям сіл Гнутове і Пищевик (Донецька область), які контролюються Урядом, доводилося проходити близько семи кілометрів до продуктових магазинів і медичних закладів, розташованих в інших селах²⁴.

3. Право на соціальний захист

52. УВКПЛ висловлює жаль з приводу того, що досі не був прийнятий закон, який би відокремлював виплату пенсій від реєстрації в якості ВПО.²⁵ Разом з тим, УВКПЛ високо оцінює те, що в умовах пандемії COVID-19 Уряд не зобов'язав пенсіонерів-ВПО проходити ідентифікаційну перевірку кожні два місяці (як зазвичай вимагається), яка дає можливість отримувати пенсію, і що недоотриманні пенсії накопичуються на банківських рахунках пенсіонерів. УВКПЛ також відзначає постанову Верховного Суду, якою було визнано право особи, що мешкає на території, яка контролюється самопроголошеними «республіками», на пенсію²⁶.

IV. Право на свободу та особисту недоторканність

«Я нічого не прошу для себе, лише допоможіть моєму батькові, якого тримають під вартою озброєні групи. Я не маю жодного уявлення про його місцезнаходження».

— Жінка-ВПО з Одеси, батька якої затримали у грудні 2019 року на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою».

²⁴ Виїзд УВКПЛ на місце, 13 травня 2020 р.

²⁵ Див. УВКПЛ, *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 листопада 2019 р. – 15 лютого 2020 р.*, п. 39.

²⁶ Текст доступний за посиланням www.reyestr.court.gov.ua/Review/88245473.

А. Доступ до місць тримання під вартою

53. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ продовжувало користуватися безперешкодним доступом до офіційних місць тримання під вартою на території, яка контролюється Урядом, що дозволило проводити конфіденційні інтерв'ю із затриманими. За період з 16 лютого до 31 липня 2020 року УВКПЛ провело інтерв'ю з 27 затриманими (26 чоловіками та однією жінкою) у слідчих ізоляторах в Бахмуті, Маріуполі, Старобільську і Запоріжжі.

54. На території, яка контролюється самопроголошеними «республіками», УВКПЛ продовжували відмовляти у доступі до затриманих і місць тримання під вартою. Це викликало особливе занепокоєння, враховуючи численні твердження, які заслуговують на довіру, про катування і жорстоке поводження у ряді установ, а також про умови тримання під вартою, які не відповідають міжнародним стандартам.

В. Свавільні затримання, катування, жорстоке поводження і сексуальне насильство

З боку Уряду України

55. Катування і жорстоке поводження співробітниками правоохоронних органів залишаються системним явищем в Україні. Прикладом цього явища у звітному періоді став випадок, що викликав великий резонанс, у Кагарлицькому відділенні поліції (Київська область). Увечері 23 травня жінку викликали до відділення поліції для допиту в якості свідка за фактом крадіжки. Її протримали там до четвертої години ранку наступного дня. Один поліцейський душив її за допомогою протигазу, бив по голові та тілу, стріляв із пістолета у неї над головою і погрожував їй електрошоком. Інший поліцейський кілька разів згвалтував її. Ті самі поліцейські били чоловіка, підозрюваного у вищезгаданій крадіжці, кийками по голові, душили його протигазом, стріляли в нього над головою та погрожували йому згвалтуванням. Після цього інциденту десяткох співробітників управління було відсторонено від займаних посад, а двох імовірно порушники були затримані і обвинувачені за статтями 127 (катування) та 152 (згвалтування) Кримінального кодексу України. У ході слідства ще двом співробітникам цього ж відділення було повідомлено про підозру в катуванні інших затриманих. Після цього 4 червня Генеральним прокурором України було організовано координаційну нараду керівників правоохоронних відомств. Учасники заявили про нульову трепимість до катувань і жорстокого поводження з боку співробітників правоохоронних органів, і домовилися про низку конкретних заходів з цього приводу.

56. За інформацією Державного бюро розслідувань (ДБР), у період з 1 січня по 31 серпня 2020 року досудове слідство було розпочато по відношенню до 1 066 повідомлень про катування і жорстоке поводження зі сторони працівників правоохоронних органів, в тому числі щодо 22 за статтею 127 (катування) Кримінального кодексу України. Загалом, станом на кінець серпня 2020 року, ДБР зареєструвало 1 948 кримінальних проваджень за фактами застосування катувань і жорстокого поводження, у тому числі 71 за статтею 127 Кримінального кодексу. З кінця 2017 року 57 проваджень по відношенню до 155 осіб, включаючи проти 19 осіб за статтею 127 Кримінального кодексу, було скеровано до суду.²⁷ УВКПЛ занепокоєне тим, що у більшості випадків розслідування актів катувань або жорстокого поводження ведеться за статтею 365 (перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу). УВКПЛ сподівається, що давня рекомендація ООН щодо приведення статті 127 Кримінального кодексу України у повну відповідність до Конвенції ООН проти катувань буде виконана.

57. УВКПЛ не задокументувало випадків катувань або жорстокого поводження у зв'язку з конфліктом з боку урядових суб'єктів, які б мали місце впродовж звітнього періоду. Разом з тим, УВКПЛ продовжило документувати випадки, які трапилися до 16 лютого 2020 року і щодо яких досі ніхто з порушників не був притягнутий до відповідальності. Наприклад, у грудні 2014 року невідомі особи у балаклавах затримали чоловіка, надягли йому на голову мішок і відвезли у лісопосадку поблизу міста Маріуполя (Донецька область), яке контролюється Урядом. Його били ногами по всьому

²⁷ Представлена інформація базується на статистиці, отриманій УВКПЛ від ДБР 2 вересня. Вона включає оновлені дані станом на 31 серпня 2020 року.

тілу і до нього застосовували імітацію страти: порушники поставили його на коліна і вистрелили над головою з кулемета. Потім його кинули до підвалу СБУ у Маріуполі, де кілька днів били, поки він не погодився підписати визнання про те, що він був членом озброєних груп «Донецької народної республіки». У березні 2015 року, коли суд виніс ухвалу про його звільнення під заставу, його доставили до Харківського СБУ і тримали без зв'язку із зовнішнім світом доти, поки його у 2016 році не було звільнено в рамках одного з одночасних звільнень, погодженого в рамках Мінських домовленостей.²⁸

З боку самопроголошених «республік»

58. Упродовж звітного періоду УВКПЛ продовжило документувати випадки свавільних затримань, тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, катувань і жорстокого поводження, включно з сексуальним насильством, на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою».

59. 16 квітня відбулося одночасне звільнення затриманих згідно з Мінськими домовленостями. Уряд звільнив 17 осіб (усі – чоловіки), десятих із яких було передано представникам «Донецької народної республіки», а чотирьох – представникам «Луганської народної республіки»²⁹. Самопроголошені «республіки» звільнили 20 затриманих: дев'ятьох (усі – чоловіки) з «Донецької народної республіки», 11 (десятьох чоловіків і одну жінку) – з «Луганської народної республіки».

60. УВКПЛ опитало вісьмох із затриманих (усі – чоловіки), звільнених самопроголошеними «республіками». Їхні свідчення підтвердили раніше встановлену УВКПЛ тенденцію свавільних затримань, тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, випадки катувань і жорстокого поводження із затриманими у зв'язку з конфліктом³⁰.

61. Особи, опитані УВКПЛ, були затримані «управлінням по боротьбі з організованою злочинністю» чи «міністерством державної безпеки» на території, яка контролюється «Луганською народною республікою» або «управлінням по боротьбі з організованою злочинністю» на території, яка контролюється «Донецькою народною республікою». Семеро затриманих повідомили УВКПЛ, що до них застосовували катування або жорстоко поводитися з ними, причому інциденти, про які вони повідомили, мали місце у період з 2015 до 2018 року³¹. Застосовувалися, зокрема, такі методи катувань і жорстокого поводження, як побиття по різних частинах тіла, удушення «сухим» методом, удари електричним струмом, сексуальне насильство, зокрема удари по статевих органах і застосування до них електричного струму, катування положенням, тривала ізоляція, позбавлення води, їжі, сну або доступу до туалету, погрози фізичним насильством ув'язненим та їхнім сім'ям.

62. Один затриманий сказав УВКПЛ, що після його затримання у червні 2018 року в Луганську його посадили у сміттєвий бак із кришкою, замкнули та тримали там протягом трьох днів. Й не дозволяли користуватися туалетом і не давали їжі, тільки воду³². Ще один затриманий повідомив УВКПЛ, що одного дня у листопаді 2016 року у приміщеннях «управління по боротьбі з організованою злочинністю» в Донецьку людина у масці побила його гумовою палицею по тулубу, стегнах і нирках. Коли він упав на підлогу, цей чоловік бив його ногами, поставив його на коліна на стілець і бив по п'ятках. Іншого дня затриманого змусили тримати стілець витягнутими руками, а коли стілець упав, його побили.³³ Третій затриманий розповів УВКПЛ, що одного дня у квітні 2018 року у приміщеннях «управління по боротьбі з організованою злочинністю» в Луганську його закували у наручники, надягли на голову протигаз і закачали туди невстановлений газ, через що він втратив свідомість. Іншого дня йому витягнули руки й ноги, зв'язали їх, і «співробітник» «управління по боротьбі з організованою

²⁸ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 13 квітня 2020 р.

²⁹ Інші троє, помилувані Президентом, в останню хвилину вирішили не їхати на територію, яка контролюється озброєними групами.

³⁰ Див. УВКПЛ, *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 листопада 2019 р. – 15 лютого 2020 р., Додаток І*.

³¹ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, 6 і 7 травня 2020 р.

³² Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 6 травня 2020 р.

³³ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 7 травня 2020 р.

злочинністю» почав бити його ногами по статевих органах, у результаті чого чоловік знепритомнів від болю.³⁴

63. Катування і жорстоке поводження застосовувалися для того, щоб примусити жертв зізнатися, надати інформацію, погодитися на зйомку або в інший спосіб співпрацювати зі «слідством». Наприклад, один затриманий сказав УВКПЛ, що одного дня у червні 2018 року «співробітники» «міністерства державної безпеки» у Луганську під'єднали дроти від військово-польового телефону до його статевих органів і пропускали крізь них електричний струм з метою змусити його записати відеозвернення «проти України».³⁵ Іншому затриманому у Донецьк сказали: «підпиши все написане на цій сторінці, або ми продовжимо тебе катувати».³⁶

С. COVID-19 у пенітенціарній системі

64. У середині березня 2020 року Державна кримінально-виконавча служба України прийняла низку заходів із запобігання поширенню COVID-19 у місцях тримання під вартою відповідно до низки рекомендацій ВООЗ.³⁷ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Секретаріат якої здійснював моніторинг дотримання заходів із запобігання поширенню COVID-19 у пенітенціарній системі з квітня місяця, 7 травня зазначила, що у пенітенціарних закладах не проводиться систематичний температурний скринінг працівників та ув'язнених, вони недостатньо забезпечені засобами індивідуального захисту, а приміщення не дезінфікуються.³⁸ 17 червня вона встановила, що стан дотримання заходів із запобігання COVID-19 у пенітенціарній системі покращився, і зазначила, що поширеність COVID-19 є нижчою, ніж могла б бути.³⁹

65. Станом на 31 липня у пенітенціарній системі було проведено 784 тести на COVID-19,⁴⁰ і станом на цю ж дату було виявлено 57 випадків захворювання на COVID-19 (серед 42 працівників пенітенціарних установ, 9 медичних працівників, чотирьох ув'язнених і двох осіб, які утримувалися в слідчих ізоляторах), з яких 40 осіб одужали і одна людина померла. УВКПЛ зазначає, що фактична кількість випадків COVID-19 може бути більшою через низький рівень охоплення тестуванням. УВКПЛ також продовжує висловлювати занепокоєння з приводу того, що через карантинні обмеження затримані особи, які потребують спеціалізованого лікування (не у зв'язку з COVID-19), стикнулися з труднощами в переведенні до медичних закладів.

66. Не маючи доступу до місць тримання під вартою на території, яка контролюється самопроголошеними «республіками», УВКПЛ отримала тільки уривчасту інформацію щодо заходів із запобігання COVID-19 та стану дотримання цих заходів на вищезгаданій території. Наприклад, у виправній колонії № 97 у Макіївці та у Донецькому СІЗО співробітники не носили маски. У Донецькому СІЗО також не проводилася дезінфекція камер і поверхонь. На території, яка контролюється «Луганською народною республікою», у виправних колоніях були тимчасово призупинені відвідування і передачі, а у Луганському СІЗО затримані могли одержувати посилки та проводити зустрічі у спеціально пристосованих приміщеннях через скляну перегородку.⁴¹

³⁴ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 6 травня 2020 р.

³⁵ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 6 травня 2020 р.

³⁶ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 7 травня 2020 р.

³⁷ Європейське регіональне бюро ВООЗ, *Готовність, профілактика і контроль COVID-19 у в'язницях та інших місцях тримання під вартою*, 15 березня 2020, текст доступний за посиланням www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/434026/Preparedness-prevention-and-control-of-COVID-19-in-prisons.pdf?ua=1.

³⁸ Інформація, розміщена на сторінці Facebook Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини, 7 травня 2020, доступно за посиланням www.facebook.com/denisovaombudsman/posts/3740181919387863.

³⁹ Укрінформ, «Денісова заявила про поліпшення ситуації із COVID-19 у тюрмах», 17 червня 2020, доступно за посиланням www.ukrinform.ua/rubric-regions/3046620-denisova-zaavila-pro-polipsenna-situacii-iz-covid19-u-turmah.html.

⁴⁰ За інформацією Міністерства юстиції, станом на 6 серпня 2020 р. кількість ув'язнених і затриманих у пенітенціарних закладах становила 51341 особу (31799 осіб у 99 колоніях, виправних центрах і виправних закладах для неповнолітніх; 19542 особи у 30 слідчих ізоляторах).

⁴¹ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, 7 і 14 липня 2020 р.

V. Відправлення правосуддя та відповідальність

«Усе це почалося як просте адміністративне провадження... а потім ми опинилися посередині всього цього».

- Суддя, яка відмовилася взяти хабаря, що призвело до її систематичних переслідувань у Полтаві, а потім і до замаху на її життя.

A. Право на справедливий судовий розгляд

1. Відправлення правосуддя у справах, пов'язаних із конфліктом

67. УКВПЛ здійснювало моніторинг розвитку подій у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом. На наведеній нижче інфографіці подано огляд висновків щодо вироків у цих справах.

Дата створення: 7 Вересня 2020
Джерело: УКВПЛ ММПЛУ

* Ці 125 вироків були ухвалені у відношенні 128 осіб (64 чоловіків та 64 жінок).
** Робота в так званих "виборчих комісіях" або заклики до участі у так званих "референдумах" чи "виборах".

68. 11 червня 2020 року Конституційний Суд України визнав неконституційною статтю 375 Кримінального кодексу, яка передбачала кримінальну відповідальність суддів за постановлення завідомо неправосудних рішень⁴². Суд вирішив, що нечіткість формулювання вищезгаданої статті збільшувала ризик втручання у незалежне ухвалення рішень суддями. УКВПЛ вітає це рішення у контексті своїх попередніх висновків про те, що ця стаття використовувалася стороною обвинувачення у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, для втручання у незалежність суддів⁴³.

69. УКВПЛ продовжувало спостерігати затримки у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, спричинені дефіцитом суддівських кадрів: зокрема станом на травень 2020 року понад 40 відсотків посад суддів були вакантними⁴⁴. УКВПЛ зазначає, що ситуація загострилася після того, як у жовтні 2019 року були припинені

⁴² Рішення Конституційного Суду України від 11 червня 2020 р. № 7-р/2020. Текст доступний за посиланням www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/7_p_2020.pdf. Стаття втрачає чинність через шість місяців з дня ухвалення цього рішення.

⁴³ УКВПЛ, *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 травня – 15 серпня 2018 р.*, п. 66, доступна за посиланням www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineMay-August2018_UKR.pdf.

⁴⁴ Виступ Голови Ради суддів України, доступний за посиланням www.rsu.gov.ua/ua/news/golova-radi-suddiv-ukraini-bogdan-monic-vzav-ucast-u-zasidanni-plenumu-verhovnogo-sudu.

повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів, а новий її склад не було призначено⁴⁵. Цей орган суддівського врядування України відповідає за відбір нових суддів і проведення кваліфікаційної атестації діючих суддів, призначених до 2016 року. УВКПЛ нагадує, що міжнародні норми в галузі прав людини вимагають, щоб держави організували свою судову систему таким чином, щоб забезпечити невідкладний судовий розгляд в усіх інстанціях⁴⁶.

2. Вплив COVID-19 на право на справедливий судовий розгляд

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ У КОНТЕКСТІ ОБМЕЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КАРАНТИНОМ COVID-19

Проблеми з правом на справедливий судовий розгляд, окреслені адвокатами*

Дата створення: 7 Вересня 2020
Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

* Всього 121 адвокат з восьми областей прийняв участь у онлайн-опитуванні, яке провела ММПЛУ. 77 з них надають безоплатну вторинну правову допомогу.

** Ці дані відображають частку опитаних, які стикалися з проблемою або спостірали її.

70. Упродовж звітного періоду УВКПЛ здійснювало моніторинг впливу карантинних обмежень, запроваджених у зв'язку з COVID-19, на доступ до правосуддя і право на справедливий судовий розгляд⁴⁷. Як свідчать результати опитування 121 адвоката⁴⁸, проведеного УВКПЛ, вищезгадані обмеження ускладнили доступ до судових реєстрів, проведення конфіденційних зустрічей з клієнтами у місцях тримання під вартою і збільшили затримки у судових провадженнях (див. інфографіку вище).

71. Журналісти скаржилися⁴⁹ УВКПЛ на те, що після часткового скасування Урядом у травні 2020 року карантинних обмежень багато судів залишили чинною заборону на присутність спостерігачів у залі суду, навіть у випадках, де умови дозволяли забезпечити безпечну соціальну дистанцію.

⁴⁵ Див. Закон України № 193-IX від 16 жовтня 2019 р.

⁴⁶ Див. Комітет із прав людини, *Зауваження загального порядку № 32, Стаття 14: рівність перед судами і трибуналами та право кожного на справедливий судовий розгляд*, п. 27, 23 серпня 2007 р., ССРР/С/ГС/32, текст доступний за посиланням www.undocs.org/en/CCPR/C/GC/32.

⁴⁷ 27 березня 2020 р. Вища рада правосуддя рекомендувала судам обмежити доступ до судів осіб, які не є сторонами провадження, і перейти на прийом документів у цифровій формі. 20 березні 2020 р. Парламент прийняв Закон № 731-IX, яким судам дозволено впродовж дії карантину проводити закриті засідання, щоб звести до мінімуму загрозу життю і здоров'ю осіб.

⁴⁸ Опитування проводилося у травні 2020 р., а в отриманих відповідях висвітлювалася ситуація, що існувала переважно у період із кінця березня до початку травня 2020 р., коли діяли найбільш суворі карантинні обмеження.

⁴⁹ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, 26 червня 2020 р., 8, 9 і 16 липня 2020 р.

В. Відповідальність за вбивства та насильницькі смерті

1. Відповідальність за тяжкі порушення прав людини, вчинені у контексті збройного конфлікту

72. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ майже не побачило прогресу в кримінальних провадженнях, пов'язаних із забезпеченням відповідальності за тяжкі порушення прав людини, ймовірно вчинені українськими військовослужбовцями та правоохоронцями.

73. У цьому відношенні УВКПЛ відзначає рішення суду щодо компенсації за моральну шкоду, спричинену вбивством цивільної особи 22 жовтня 2014 року в Маріуполі⁵⁰. Хоча встановлено, що винуватці були військовослужбовцями підрозділу поліції особливого призначення, слідство за фактом убивства не ідентифікувало конкретних осіб, відповідальних за злочин. Через п'ять років неефективного розслідування мати жертви подала цивільний позов до Міністерства внутрішніх справ як органу, відповідального за дії вищезгаданого полку. Суд присудив виплатити постраждалій 250 тис. грн (близько 9500 дол. США) в якості компенсації за порушення її права на ефективний засіб правового захисту через неефективне розслідування. Разом з тим суд не задовольнив її вимоги про відшкодування шкоди, завданої вбивством її сина, і постановив, що таке рішення не може бути винесене за жодним видом провадження до завершення розслідування. УВКПЛ ще раз повторює свій заклик до Уряду забезпечити ефективне розслідування всіх випадків тяжких порушень прав людини незалежно від належності правопорушників.

2. Відповідальність за вбивства і насильницькі смерті під час протестів на Майдані

74. Хоча відповідні судові провадження, як і раніше, затягувалися, досудове слідство за фактом чотирьох убивств, скоєних під час протестів на Майдані, просунулося вперед, завдяки чому були встановлені та затримані п'ять ймовірних винуватців (трьох чоловіків і жінка).

75. 18 лютого 2020 року Офіс Генерального прокурора повідомив про затримання військовослужбовця Внутрішніх військ у зв'язку з убивством протестувальника 20 лютого 2014 року. Через два місяці домашнього арешту 16 квітня 2020 року його було звільнено під заставу.

76. 18 червня 2020 року, в рамках заочного провадження, ДБР висунуло обвинувачення колишньому офіцеру підрозділу Беркут у зв'язку із вбивством 48 осіб та спробою вбивства 80 протестуючих 20 лютого 2014 року. 22 червня суд у Києві заочно встановив запобіжний захід у формі тримання під вартою підозрюваного⁵¹.

77. 10 березня 2020 року ДБР затримало члена злочинного угруповання, відповідального за викрадення і катування двох протестувальників із Майдану, що призвело до смерті одного з них, і повідомило вищезгаданій особі про підозру. 12 березня був затриманий ще один член цього угруповання. Суд постановив узяти обох чоловіків під варту, де вони залишаються станом на 31 липня 2020 року.

78. 10 квітня 2020 року ДБР повідомило особу, яка брала участь у протестах на Майдані, про підозру в навмисному вбивстві чоловіка в офісі Партії регіонів, який був підпалений під час ескалації насильства у центрі Києва 18 лютого 2014 року. 16 квітня суд помістив вищезгадану особу під цілодобовий домашній арешт.

79. УВКПЛ зазначає також, що Печерський районний суд міста Києва санкціонував арешт колишнього Президента Януковича у рамках кримінального провадження стосовно вбивств і насильницьких смертей протестувальників у Києві 18 і 20 лютого 2014 року⁵². Суд також санкціонував арешт колишніх високопосадовців, зокрема Міністра оборони та очільників двох правоохоронних органів. За твердженням сторони обвинувачення, цей крок повинен полегшити їхню екстрадицію.

⁵⁰ Рішення Печерського районного суду м. Києва від 7 травня 2020 р. у справі № 757/33629/19-ц.

⁵¹ Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 22 червня 2020 р. у справі № 757/25609/20-к.

⁵² Див. ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 12 травня 2020 р. у справі 757/16624/20-к.

80. У розслідуванні вбивств 13 співробітників міліції 18 і 20 лютого 2014 року в Києві не спостерігалось ніякого прогресу. УВКПЛ зазначає, що депутати Парламенту звернулися до Конституційного Суду на предмет визнання неконституційним так званого «закону про недоторканність»⁵³. УВКПЛ рекомендувало скасувати цей закон, адже, цей закон перешкоджає розслідуванню вбивств вищезгаданих 13 правоохоронців і запобігає притягненню до відповідальності за тяжкі порушення прав людини⁵⁴.

3. Відповідальність за вбивства і насильницькі смерті в Одесі 2 травня 2014 року

81. У розслідуванні вбивств і насильницьких смертей, що мали місце 2 травня 2014 року в Одесі, немає істотних зрушень з того часу, коли ММПЛУ оновила свою інформаційну довідку про стан проваджень щодо відповідальності у цих справах у травні 2020 року⁵⁵. Затримки у судових провадженнях посилюються через обмеження, пов'язані з пандемією.

VI. Громадянський простір та основоположні свободи

«Кількість нападів [крайніх правих груп] зростає через наближення місцевих виборів».

– Голова осередку політичної партії у Запоріжжі у коментарі про нещодавні напади на політичних активістів.

A. Свобода мирних зібрань і свобода об'єднання

82. УВКПЛ здійснювало моніторинг дванадцяти зібрань на місці, а сорока трьох зібрань – дистанційно. У більшості випадків органи влади достатньою мірою зменшили ризики насильства і адекватно реагували на інциденти, пов'язані з порушенням безпеки.

83. Разом з тим, УВКПЛ занепокоєне тим, що правоохоронні органи свавільно застосовували карантинні обмеження, пов'язані з COVID-19, і декілька зібрань були припинені, або щодо організаторів порушували адміністративне чи кримінальне провадження, тоді як інші зібрання проходили без перешкод. Наприклад, поліція послалася на карантинні обмеження, коли 25 червня 2020 року в Києві припинила проведення заходу ЛГБТІ-спільноти.

84. УВКПЛ задокументувало напади на мирні зібрання опозиційних політичних партій, а також на офіси політичних партій і політичних активістів із боку крайніх правих груп (КПГ) та ймовірно пов'язаних із ними осіб, що викликає стурбованість, урахувавши що в Україні наближаються місцеві вибори, заплановані на жовтень 2020 року. Наприклад, 25 червня 2020 року активіст однієї політичної партії зазнав жорстокого нападу поблизу свого будинку в Харкові через годину після того, як він подав до Національної поліції скаргу на погрози, отримані ним від членів КПГ⁵⁶. У деяких випадках поліція не запобігла нападам і не розслідувала скарги жертв, дозволивши

⁵³ Закон України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України», прийнятий парламентом 21 лютого 2014 р.; текст доступний за посиланням zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-18.

⁵⁴ Див. ММПЛУ, *Інформаційна довідка щодо відповідальності за вбивства та насильницькі смерті під час протестів на Майдані, 19 лютого 2019 р.*, п. 63, текст доступний за посиланням www.un.org.ua/images/documents/4698/Accountability%20for%20Killings%20and%20Violent%20Deaths%20During%20the%20Maidan%20Protest_3.pdf.

⁵⁵ Див. ММПЛУ, *Інформаційна довідка щодо відповідальності за вбивства та насильницькі смерті 2 травня 2014 року в Одесі, 2019 р.*, текст доступний за посиланням www.un.org.ua/images/documents/4672/Accountability%20for%20Killings%20and%20Violent%20Deaths%20on%202%20May%202014%20in%20Odesa_2.pdf. Оновлена інформація щодо цих розслідувань також наведена у ММПЛУ, *Довідка щодо відповідальності за вбивства і насильницькі смерті 2 травня 2014 року в Одесі, 2020 р.*, текст доступний за посиланням ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/2%20May%202020%20UKR%20%281%29.pdf.

⁵⁶ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 25 червня 2020 р.

нападникам уникнути відповідальності⁵⁷. Наприклад, 17 червня 2020 року в Києві члени однієї політичної партії отримали травми через побиття і застосування до них перцевого аерозолю під час мирного мітингу та після нього⁵⁸. Співробітники правоохоронних органів не затримали нападників і переконували жертв утриматися від подання скарг. Незабезпечення органами влади належного кримінального переслідування виконавців хвилі схожих нападів, скоєних у 2018-2019 роках, сприяло створенню атмосфери, в якій такі напади можуть продовжуватися⁵⁹.

85. УВКПЛ занепокоєне також можливими обмеженнями права на свободу зібрань на робочому місці та права на свободу вираження поглядів⁶⁰ у разі прийняття запропонованих проектів законів про профспілки⁶¹ і про страйки та локаути⁶². Всупереч конвенціям Міжнародної організації праці (МОП)⁶³ ці законопроекти обмежили б право працівників на створення більш ніж двох профспілок на одному підприємстві, збільшили б мінімальну чисельність членів профспілок і виключали б колективні переговори⁶⁴.

86. УВКПЛ залишається занепокоєним відсутністю свободи мирних зібрань на території, яка контролюється самопроголошеними «республіками». Протести шахтарів проти затримки виплати заробітної плати, за повідомленнями, призвели до серії арештів їхніх учасників⁶⁵. УВКПЛ отримало також інформацію про випадки, коли керівництво «державних» установ «Луганської народної республіки» вимагало, щоб деякі працівники цих установ, які мають громадянство Російської Федерації, обґрунтували свою неучасть у референдумі про внесення змін до Конституції Російської Федерації у червні 2020 року⁶⁶.

В. Свобода думки та вираження поглядів, свобода засобів масової інформації

87. УВКПЛ продовжило документувати напади на працівників засобів масової інформації а також особисті та онлайн погрози на їхню адресу у зв'язку з їхньою роботою. Зокрема, впродовж звітного періоду УВКПЛ зафіксувало сім інцидентів, фізичних нападів, поєднаних із словесними образами, жертвами яких стали чотири жінки та п'ятеро чоловіків. Значна кількість інцидентів була спрямована проти журналістів, які висвітлюють заходи реагування влади на пандемію COVID-19. 29 квітня 2020 року відомий журналіст і його оператор зазнали нападу з боку співробітників правоохоронних органів, коли вони відмовилися залишити місце, з якого вони знімали мітинг, що стосувався COVID-19, поблизу будівлі Кабінету Міністрів у Києві.

88. 24 березня 2020 року в Красиліві (Хмельницька область) тележурналіст зазнав фізичного нападу під час зйомки журналістського розслідування щодо місцевих постачальників заходів індивідуального захисту (ЗІЗ). Напад було належним чином кваліфіковано поліцією як умисне завдання тілесних ушкоджень журналістові у зв'язку

⁵⁷ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, 19 червня 2020 р., 25 червня 2020 р. Повідомлення на сторінці у Facebook Відділу комунікації поліції Полтавської області, доступне за посиланням www.facebook.com/police.polt/posts/2643070989128506?__tn__=-.

⁵⁸ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, 18-19 червня 2020 р.

⁵⁹ Наприклад, 12 грудня 2018 р. група, ймовірно, пов'язана з КПП, штурмувала офіс політичної партії у Києві, побивши принаймні двох політичних активістів.

⁶⁰ Спеціальний доповідач із питання про права на свободу мирних зібрань та асоціації висловив своє занепокоєння щодо цих законопроектів у своєму Повідомленні Уряду України від 17 липня 2020 р. (OL UKR 2/2020); текст доступний за посиланням spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=25408.

⁶¹ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо окремих питань діяльності професійних спілок), № 2681 від 27 грудня 2019 р.

⁶² Проект Закону про страйки та локаути № 2682 від 27 грудня 2019 р.

⁶³ Див. Конвенцію Міжнародної організації праці 1949 р. про право на організацію і на ведення колективних переговорів (№ 98).

⁶⁴ У березні 2020 р. Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав заявив (КЕСКП), що ці законопроекти ослаблють повноваження профспілок, включно з правом на страйк, у результаті чого буде порушено статтю 8 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП), і закликав Україну переглянути вищезазначені законопроекти з метою забезпечення ефективності колективних переговорів та права на представництво профспілок, КЕСКП, Заключні зауваження (Е/С.12/УКР/СО/7), пп. 27 і 28.

⁶⁵ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, 10 червня 2020 р., 24 липня 2020 р.

⁶⁶ Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, 30 червня 2020, 7 липня 2020 р.

з його професійною діяльністю. Слідчі, однак, спробували закрити справу, посилаючись на відсутність складу злочину, що може привести до неналежного розслідування⁶⁷.

89. УВКПЛ занепокоєне також через інші погрози, отримувані журналістами-розслідувачами у зв'язку з їхньою роботою. Починаючи з 5 липня й до кінця звітного періоду журналістка-розслідувач отримувала неодноразові погрози в Інтернеті від осіб, ймовірно, пов'язаних з КПП, після того, як вона заявила про можливі зв'язки таких груп з організацією, яка займається перевіркою фактів⁶⁸. Ще одна журналістка отримала анонімні погрози після публікації нею статті про популярні серед депутатів Парламенту Telegram-канали, які, як припускає журналістка, адмініструються з Російської Федерації⁶⁹. В обох випадках імовірно правопорушники станом на 31 липня 2020 року ще не були встановлені.

90. УВКПЛ продовжило спостерігати подальше звуження громадянського простору на території, яка контролюється самопроголошеними «республіками», зокрема спричинене запровадженням нових «нормативних актів», які обмежують свободу вираження поглядів у Інтернеті. Хоча соціальні мережі були єдиною наявною платформою для вираження, хоча б певною мірою, критичних поглядів, після запровадження відповідних обмежень у грудні 2019 року⁷⁰, УВКПЛ спостерігало зменшення кількості критичних думок, опублікованих у соціальних мережах.

С. Дискримінація, насильство і прояви нетерпимості

«Поки ви тут і так виглядаєте, такі речі відбуватимуться і далі».

– Медична працівниця – жертві трансфобного нападу, лікуючи її зламаний ніс.

91. Упродовж звітної періоду УВКПЛ задокументувало п'ять нових нападів на ЛГБТІ-осіб і на осіб, яких вважають ними, наприклад, через їхній одяг і стиль, які не відповідають гендерним нормам, пануючим у суспільстві, та відзначило, що правоохоронні органи не проводять ефективне розслідування нападів, які мали місце раніше.

92. 24 квітня 2020 року в центрі Харкова троє нападників розбили ніс жінці-трансгендеру, погрожуючи їй та усно ображаючи її гомофобними та трансфобними висловами. 30 квітня 2020 року у Житомирі трансгендерна особа зазнала жорстокого побиття, посягань сексуального характеру і пограбування з боку групи людей, які відпускали гомофобні репліки. В обох випадках розслідування було відкладене, й поліція відмовилася застосовувати статтю 161 Кримінального кодексу України (злочини на ґрунті ненависті). У другому з цих випадків цю статтю було застосовано після прийняття відповідного рішення слідчим суддею.

93. УВКПЛ стурбоване також повідомленнями про насильство з боку членів КПП щодо активісток феміністського руху⁷¹. Наприклад, 15 червня 2020 року члени КПП напали на двох активісток феміністського руху, які зривали плакати з гомофобними лозунгами, розміщені цією групою⁷². Поліція порушила слідство за фактом цього нападу, але станом на 31 липня жодного прогресу не було досягнуто.

94. УВКПЛ стурбоване також риторикою ненависті та відповідними образами на адресу членів ЛГБТІ-спільноти або осіб, яких вважають ними, у соціальних мережах⁷³ і на вулиці. У березні 2020 року колишній голова Української Православної Церкви

⁶⁷ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 21 липня 2020 р.

⁶⁸ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 30 липня 2020 р.

⁶⁹ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 17 серпня 2020 р.

⁷⁰ У грудні «Луганська народна республіка» розширила перелік «адміністративних правопорушень», включивши розповсюдження, у тому числі в Інтернеті, інформації, що порушує людську гідність або суспільну мораль та явну неповагу до органів «влади». Див. УВКПЛ, *Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 листопада 2019 р.* – 15 лютого 2020 р., п. 99.

⁷¹ Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 16 червня 2020 р.

⁷² Інтерв'ю, проведене УВКПЛ, 16 червня 2020 р.

⁷³ Наприклад, редактори краматорської газети вирішили видалити статтю про життя чоловіка-гея після того, як на Інтернет-сторінці газети були залишені численні гомофобні коментарі.

(Київського Патріархату) Патріарх Філарет звинуватив одностатеві шлюби та «гендерну ідеологію» в пандемії COVID-19⁷⁴.

95. УВКПЛ відзначила випадки застосування дискримінаційних висловів та риторики ненависті щодо ромів із боку державних і місцевих органів влади, членів громадських об'єднань⁷⁵ і засобів масової інформації. Наприклад, 8 квітня 2020 року, у Міжнародний день ромів керівник Муніципальної варті Києва опублікував на своїй сторінці у Facebook відео, на якому він в агресивній формі допитує та піддає нападкам жінку в Києві, посилаючись на її ймовірну належність до ромської спільноти. 21 квітня 2020 року мер Івано-Франківська відкрито закликав правоохоронні органи затримати та виселити групу ромів, які відмовлялися добровільно переїхати, застосовуючи при цьому принизливі вислови, за які він потім вибачився.

D. Мовні права

96. УВКПЛ відзначає відсутність прогресу в розробленні закону про реалізацію прав корінних народів і національних меншин⁷⁶, і закликає Кабінет Міністрів та Парламент невідкладно розробити цей закон на основі всеосяжних консультацій з представниками національних меншин і корінних народів⁷⁷.

E. Право голосу

97. УВКПЛ вітає прийняття порядку розгляду звернень осіб щодо зміни виборчих адрес⁷⁸. Цей порядок дозволяє виборцям, зокрема ВПО і внутрішнім трудовим мігрантам, змінювати свою виборчу адресу та реалізувати своє право голосу на всіх видах виборів. Проте, УВКПЛ із занепокоєнням зазначає, що 16 липня Парламент прийняв закон, яким вносяться значні зміни до виборчого процесу⁷⁹. Цей закон, який набрав чинності 23 липня 2020, приблизно за 100 днів до місцевих виборів, надає органам влади та виборцям мало часу для того, щоб пристосуватися до нових правил, і може перешкодити виборцям реалізувати своє право голосу⁸⁰.

⁷⁴ Українська правда, «Філарет назвав причиною пандемії коронавірусу одностатеві шлюби», 22 березня 2020 р., текст доступний за посиланням www.pravda.com.ua/news/2020/03/22/7244637.

⁷⁵ Особливо Муніципальна варта Києва, громадське формування, засноване у лютому 2017 р. київськими ветеранами антитерористичної операції (АТО). Відомо, що керівник цієї групи а також ряд її учасників є активними членами крайньої правої групи С14. У березні комісія міської влади поклала на це формування задачу надавати допомогу в забезпеченні громадського порядку у Києві під час карантину.

⁷⁶ Частина 3 пункту 8 перехідних і перехідних положень Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» вимагає, щоб Кабінет Міністрів до 16 січня 2020 року подав до Парламенту проект закону щодо порядку реалізації прав корінних народів і національних меншин.

⁷⁷ Див. УВКПЛ, *Доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 лютого – 15 травня 2019 р.*, пп. 80 і 81; *16 травня – 15 серпня 2019 р.*, пп. 98-100, текст доступний за посиланням www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16May-15Aug2019_UA.pdf; *16 серпня – 15 листопада 2019 р.*, пп. 87-88, текст доступний за посиланням www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/28thReportUkraine_UA.pdf; *16 листопада 2019 р. – 15 лютого 2020 р.*, п. 110.

⁷⁸ 18 травня Центральна виборча комісія, згідно з рекомендаціями УВКПЛ, прийняла постанову № 88 «Про Порядок розгляду звернення виборця щодо зміни виборчої адреси відповідно до частини третьої статті 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців». Це дозволяє місцевим реєстраційним органам приймати документи, наприклад, довідки про взяття на облік ВПО, для прив'язки виборчих адрес виборців до їхнього поточного місця проживання.

⁷⁹ 16 липня Парламент ухвалив законопроект № 3485, що стосується місцевих виборів, запланованих на 25 жовтня 2020 р., який істотно змінив виборче законодавство. Зокрема, цим законопроектом система виборів до місцевих рад у громадах із чисельністю мешканців від 10 до 90 тис. змінена з мажоритарної до пропорційної.

⁸⁰ Див. Венеційська комісія, Заява про тлумачення щодо стабільності виборчого законодавства (CDLAD(2005)043), пп. 4 і 5. Текст доступний за посиланням [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2005\)043-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2005)043-e).

C. Вплив COVID-19 на осіб літнього віку і осіб з інвалідністю, які перебувають у спеціалізованих закладах

102. Особи літнього віку і особи з інвалідністю, які проживають у закладах довгострокового догляду, є особливо вразливими до COVID-19, тому що їхня безпека і благополуччя залежать від тих, хто працює в цих закладах і підтримує їх, а практичне дотримання соціальної дистанції особами, які забезпечують догляд, і мешканцям цих закладів ускладнене. УВКПЛ особливо занепокоєне повідомленнями про поширення COVID-19 у ряді державних і приватних закладів для осіб літнього віку і осіб з інвалідністю, у результаті якого у державних закладах виявлено 1385 випадків COVID-19 серед мешканців закладів та співробітників, 248 мешканців хворіють і 13 померло (за даними Міністерства соціальної політики на 28 серпня 2020 року⁸⁴). УВКПЛ звертає увагу, що Уряд не збирає дезагрегованих даних про випадки інфікування COVID-19 у державних закладах, а у приватних жодні дані взагалі не збираються. УВКПЛ стурбоване і відсутністю доступу до медичної допомоги осіб літнього віку, які мають проблеми зі здоров'ям, не пов'язаних з COVID-19. Насамкінець, УВКПЛ відзначає брак додаткової допомоги (матеріальної чи іншої) працівникам, які протягом тривалого часу працюють у закладах догляду, щоб зменшити вірогідність потенційного інфікування COVID-19 мешканців закладів і членів сімей працівників⁸⁵. Численні заклади також повідомили про дефіцит засобів індивідуального захисту і антисептиків, а також про відсутність тестів на COVID-19.

D. Вплив COVID-19 на осіб з інвалідністю

«Для осіб з інвалідністю зараз похід до магазину – просто жах».

– Жінка, яка працює в сфері прав людини осіб з інвалідністю.

103. Особи з інвалідністю, які живуть у громаді, стикалися з більшими перешкодами у доступі до медичної допомоги, реабілітаційних послуг, продовольства і освіти, а також із недостатнім забезпеченням соціальними послугами для задоволення їхніх потреб, які під час карантину зростають⁸⁶. До початку пандемії переважна частина громадської інфраструктури була недоступною, що перешкоджає доступу до соціальних послуг. Заходи реагування на COVID-19 погіршили доступ до соціальних послуг для осіб з інвалідністю. Особливо вразливими були жінки з інвалідністю, самотні матері дітей з інвалідністю⁸⁷, сім'ї, в яких кілька осіб мають інвалідність, внутрішньо переміщені сім'ї, в яких є особи з інвалідністю, особи, які мешкають поблизу лінії зіткнення, та бездомні люди.

104. Для дітей з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями дистанційне навчання було неефективним через те, що їм необхідно було підтримувати постійний особистий контакт з учителями, а відповідних методичних матеріалів для учителів і батьків не було. У багатьох сімей також не було можливості перейти на онлайн-навчання через відсутність у них необхідних технічних засобів та коштів.

⁸⁴ За інформацією Міністерства, які було направлено до ММПЛУ. Включає також дані після звітного періоду.

⁸⁵ З 11 квітня до 1 травня 2020 р. ММПЛУ провела 30 інтерв'ю з працівниками будинків-інтернатів для осіб похилого віку і осіб з інвалідністю, а також благодійних організацій та НУО, які працюють з особами похилого віку. У липні 2020 р. ММПЛУ провела також онлайн-опитування осіб, які представляють організації, що об'єднують осіб з інвалідністю або працюють з ними, зокрема заклади довгострокового догляду, на яке було отримано 119 відповідей.

⁸⁶ За результатами 57 інтерв'ю з організаціями, що об'єднують осіб з інвалідністю або працюють із ними, проведеними з 2 квітня до 31 липня 2020 р., і онлайн-опитування 199 респондентів.

⁸⁷ ООН-Жінки, *Оперативна тендерна оцінка становища та потреб жінок у контексті ситуації з COVID-19 в Україні*, травень 2020 р., с. 59.

105. Особи з інтелектуальними та психосоціальними порушеннями вже були вкрай уразливими та маргіналізованими до пандемії. Їхнє становище є особливо тривожним через призупинення надання послуг денного догляду і реалізації програм фізичної та психосоціальної реабілітації, а також через їхню неминучу виписку з психіатричних лікарень без будь-яких пропозицій щодо альтернативних форм підтримки у громадах внаслідок скорочення державного фінансування.

Е. Вплив COVID-19 на бездомних людей

«Раніше вони були вдячні за нашу продовольчу допомогу, але зараз я бачу, що вони не можуть зупинитися, коли їдять. Ще ніколи не бачила їх такими голодними».

– Жінка, яка підтримує бездомних людей у Києві готовою їжею та іншими продуктами харчування.

106. Чоловіки та жінки, які живуть в умовах бездомності, стикаються з підвищеним ризиком зараження COVID-19 і зазнають несумірно сильних наслідків через заходи реагування на пандемію. Бездомні жінки є особливо вразливими через перехресну дискримінацію. Пандемія ще більше обмежила доступ бездомних чоловіків і жінок до послуг з охорони здоров'я⁸⁸. У багатьох випадках їхній доступ до тестування на COVID-19 і його лікування, захисних масок для обличчя і антисептиків обмежений. Через карантин особи, які живуть в умовах бездомності, втратили і без того обмежені можливості доступу до житла, їжі, води і засобів гігієни, що справлятиме особливо несприятливий вплив на жінок та їхні менструальні потреби. Джерела доходів зменшилися внаслідок закриття залізничних і автобусних станцій, ринків, пунктів прийому вторинної сировини та інших суб'єктів господарювання.

107. УВКПЛ занепокоєне також тим, що соціальні послуги для бездомних людей нерівномірно розподілені територією України, тому що їх забезпечення залежить від доброї волі місцевої влади та фінансування з її боку. У шести регіонах муніципальних притулків для бездомних немає, а в інших такі притулки відкриті лише взимку або не приймають нових мешканців через карантин. В одному регіоні муніципальний притулок приймає лише бездомних чоловіків, недоступний для жінок. Хоча ці притулки вжили заходів для запобігання поширенню COVID-19, їм часто не вистачає приміщень, необхідних для забезпечення самоізоляції новоприбулих.

⁸⁸ Див. ММПЛУ, *Інформаційна записка щодо впливу COVID-19 і заходів із попередження його поширення на бездомних людей в Україні*, 16 червня 2020 р., текст доступний за посиланням www.un.org.ua/images/Briefing_Note_Homeless_People_UKR.pdf.

VIII. Права людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна), тимчасово окупованих Російською Федерацією⁸⁹

A. Відправлення правосуддя і право на справедливий судовий розгляд

108. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало тенденцію застосування каральних заходів до кримських мешканців, які опиралися тиску з боку правоохоронних органів Російської Федерації і судів, котрі намагалися змусити їх свідчити проти самих себе або «продавати» третіх осіб. Суди у Криму продовжили також виносити рішення з очевидним нехтуванням гарантіями справедливого судового розгляду⁹⁰.

109. В одній показовій справі 11 червня 2020 року колишній свідок у судовому процесі щодо «Хізб ут-Тахрір» був заарештований Федеральною службою безпеки Російської Федерації (ФСБ) поблизу Севастополя і обвинувачений у наданні «неправдивих показань», що за російським законодавством є кримінальним правопорушенням⁹¹. У серпні 2019 року під час судового засідання у Ростові-на-Дону він відмовився від своїх заяв, зроблених до суду, щодо чоловіка, обвинуваченого у членстві у терористичній організації, та поскаржився на те, що співробітники ФСБ жорстоко поводитися з ним у їхньому приміщенні під час допиту, щоб отримати показання проти обвинуваченого. Попри твердження про жорстоке поводження, що заслуговують на довіру, суд відхилив показання свідка, заявивши, що зміна попередніх показань мала на меті допомогти обвинуваченому уникнути кримінальної відповідальності. Наразі свідку загрожує п'ятирічне тюремне ув'язнення. Належного розслідування його скарги на жорстоке поводження не проведено⁹².

B. Свобода релігії та переконань

110. Міжнародне право в галузі прав людини захищає право мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та вчень⁹³.

111. Упродовж звітного періоду окупаційна держава у Криму продовжила застосовувати антиекстремістське законодавство Російської Федерації, яке зазвичай називають «пакетом Ярової»⁹⁴, щодо здійснення релігійної діяльності⁹⁵. Ці норми обмежують право особи сповідувати свою релігію, встановлюючи санкції за «місіонерську діяльність» та застосовуючи формалістичні правила, що стосуються,

⁸⁹ Детальніше про ситуацію з правами людини в Криму див. у Доповіді Генерального секретаря про стан прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна, A/HRC/44/2 (19 червня 2020 р.), доступно за посиланням undocs.org/en/A/HRC/44/2.

⁹⁰ Див. УВКПЛ, *Доповідь «Права людини в контексті відправлення правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктами в Україні квітень 2014 – квітень 2020»*, доступно за посиланням www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine-admin-justice-conflict-related-cases-ukr.pdf.

⁹¹ Того ж дня його було звільнено під зобов'язання не приховуватися від правосуддя.

⁹² Інтерв'ю, проведені ММПЛУ, 24 червня і 22 липня 2020 р.

⁹³ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ст. 18.

⁹⁴ Обвинувачення висуваються за ч. 4 (незаконна місіонерська діяльність) і ч. 3 (провадження діяльності релігійними організаціями без зазначення їхньої повної назви, зокрема випуск друкованих і електронних матеріалів) ст. 5.26 Кодексу про адміністративні правопорушення.

⁹⁵ Слід нагадати, що Російська Федерація здійснила тотальні зміни у правовій системі, яка існувала у Криму до початку окупації, зокрема поширила на Крим дію свого кримінального законодавства у повному обсязі. Цими діями Російська Федерація порушила міжнародне гуманітарне право (ст. 43 Положення про закони і звичаї війни на суходолі), яка вимагає, щоб окупаційна держава вживала всіх залежних від неї заходів для того, щоб, по можливості, відновити і забезпечити громадський порядок і безпеку, дотримуючись існуючих у країні законів, за виключенням, коли це абсолютно неможливо. Що стосується кримінального законодавства на окупованій території, міжнародне гуманітарне право передбачає, що воно залишається чинним, з можливістю внесення обмежених необхідних змін у випадках, якщо це законодавство становить загрозу безпеці окупаційної держави або є перешкодою виконання четвертої Женевської конвенції (четверта Женевська конвенція, ст. 64).

серед іншого, використання культових споруд і створення друкованих і електронних матеріалів. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ зафіксувало 26 справ проти релігійних організацій або окремих осіб за правопорушення, пов'язані з прозелітизмом⁹⁶, зокрема проти протестантів, мусульман, месіанських євреїв та кришнаїтів. Групи і особи піддавалися покаранню за розміщення релігійних матеріалів у соціальних мережах, організацію медитацій у парках і проведення занять груп із вивчення Корану та релігійних обідів у приватних приміщеннях без повідомлення повної релігійної назви релігійної організації. Наприклад, одну жінку з Севастополя було засуджено за прозелітизм у зв'язку з її постами про діяльність протестантської організації у соціальних мережах. Суд постановив, що ці повідомлення являють собою «незаконну місіонерську діяльність», тому що ця жінка не супроводжувала свої повідомлення формальними подробицями про рішення загальних зборів її релігійної організації, яке уповноважило її навертати інших осіб до своєї віри, і присудив їй до сплати штрафу в розмірі 5000 російських рублів (близько 67 дол. США).

112. У першій половині 2020 року УВКПЛ відзначило тривожну тенденцію висування обвинувачень у зв'язку з прозелітизмом проти лідерів мусульманських громад, які не відносяться до Духовного управління мусульман Криму. До окупації місцева влада або видавала дозволи на постійне використання мечетей, або надавала їх у довгострокову оренду, але після окупації Рада Міністрів Криму скасувала ці рішення, втручаючись у процес використання мечетей цими громадами⁹⁷. Наприклад, у червні 2020 року Юсуф Аширов, імам мусульманської громади Алушти, був засуджений за «незаконну місіонерську діяльність» до сплати штрафу (5000 рублів, або близько 65 дол. США) за читання його звичайної п'ятничної проповіді у мечеті, якою ця громада користувалася з 1994 року. Визнання «незаконності» цієї проповіді стало наслідком відмови місцевої влади визнати право вищезгаданої громади на користування цією мечеттю, яке до окупації було надано громаді «на невизначений термін»⁹⁸. Крім того, членів громади викликали до прокуратури, що було засобом залякування. У цих випадках УВКПЛ занепокоєне тим, що свобода релігії обмежена через свавільне застосування надто широкого визначення поняття «прозелітизм»⁹⁹.

113. Звітний період позначився також таким засудженням у кримінальному порядку двох «Свідків Єгови»¹⁰⁰. У 2017 році окупаційна держава кваліфікувала цю релігійну групу як «екстремістську організацію» і заборонила їй проводити зібрання¹⁰¹. У березні 2020 року ялтинський суд засудив Артема Герасимова за керівництво екстремістською організацією на підставі відправлення ним релігійних обрядів як «Свідком Єгови», включно з проведенням обговорень релігійної доктрини «Свідків Єгови» та зустрічей груп із вивчення релігійної літератури. Суд визнав ці елементи релігійної діяльності п. Герасимова цілком екстремістськими за характером. Спочатку його було засуджено до

---

⁹⁶ Три з цих випадків мали місце в звітному періоді, а решта – впродовж 2019 року. Період між висування обвинувачень і винесенням вироку може тривати кілька місяців. Рішення публікуються у судовому реєстрі Російської Федерації з суттєвою затримкою.

⁹⁷ У задокументованих випадках мечеті були надані у безумовну оренду на 50 років або на невизначений строк.

⁹⁸ Незважаючи на те, що ця громада вже була зареєстрована як релігійна організація за законодавством Російської Федерації, після окупації влада вирішила передати будівлю «на баланс» Духовного управління мусульман Криму (ДУМК).

⁹⁹ За висновком Спеціального доповідача з питання про свободу релігії або переконань, сповідування релігії включає право здійснювати спроби до зміни релігії інших осіб шляхом ненасильницького переконання. Див. *Доповідь Спеціального доповідача з питання про свободу релігії або переконань*, A/67/303, пп. 44-47.

¹⁰⁰ УВКПЛ має інформацію ще про дві поточні кримінальні справи проти «Свідків Єгови».

¹⁰¹ На розгляді в Європейському суді з прав людини знаходиться ряд справ, які стосуються винесеного у 2017 році рішення Верховного суду Російської Федерації заборонити всі організації «Свідків Єгови» у країні. Див. справи «Управлінський центр «Свідків Єгови» в Росії та Калін проти Росії» (*Administrative Centre of Jehovah's Witnesses in Russia and Kalin v. Russia*), скарга № 10188/17, подана 1 грудня 2017 р.; «МРО у м. Глазові та інші проти Росії» (*GLAZOV LRO and others v. Russia*), скарга № 3215/18), подана 7 травня 2018 р. До рішення Верховного суду Європейський суд з прав людини вже визнав, що Російська Федерація порушила Європейську конвенцію з прав людини, закривши московське відділення «Свідків Єгови» і відмовивши цій групі у перереєстрації. Див. справу «Московське відділення «Свідків Єгови» та інші проти Росії» (*Case of Jehovah's Witnesses of Moscow and Others v. Russia*), скарга № 302/02), постанова від 22 листопада 2010 р.

сплати штрафу, але у червні 2020 року в апеляційному порядку Верховний суд Криму змінив покарання на шість років ув'язнення. Ще одного «Свідка Єгови» з Джанкоя було визнано винним і засуджено до позбавлення волі (див. вставку нижче).

114. Військові комісаріати Криму відмовили у задоволенні звернень чоловіків із числа «Свідків Єгови» щодо проходження альтернативної цивільної служби замість військової служби з метою здійснення їхнього права на відмову від військової служби з релігійних міркувань. В одному випадку 17-річний хлопець із Джанкоя отримав повістку під час весняної призовної кампанії 2020 року, незважаючи на його звернення щодо проходження альтернативної цивільної служби. Призовна комісія розглянула звернення на формальному засіданні, яке тривало чотири хвилини, й постановила, що заявник «не продемонстрував достатніх причин, з яких його морально-етичні переконання не сумісні з військовою службою», не надавши жодних пояснень своєї аргументації¹⁰².

115. Комітет ООН із прав людини вирішив, що стаття 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає право осіб, чий релігійні переконання є несумісними з військовою службою, на відмову від її проходження з релігійних міркувань¹⁰³. Європейський суд з прав людини постановив, що «Свідки Єгови» користуються правом на відмову від військової служби з релігійних міркувань¹⁰⁴. Згідно з міжнародним гуманітарним правом, призов на військову службу осіб, що перебувають під захистом, заборонений¹⁰⁵.

Перший випадок ув'язнення «Свідка Єгови» у Криму

Сергій Філатов, мешканець Джанкоя, став першим «Свідком Єгови» у Криму, засудженим до тюремного ув'язнення за сповідування своїх релігійних переконань. 15 листопада 2018 року ФСБ обшукала його будинок, після чого обвинуватило його у керівництві екстремістською організацією. Сина п. Філатова забрала з його будинку друга велика група правоохоронців, не давши жодних пояснень. Один із них ударив його сина по голові, коли той спробував зняти їхні дії на камеру. Ще один пізніше висловив погрозу сексуального характеру. Ці правоохоронці відвезли сина п. Філатова до будинку останнього, закували його у наручники і тримали всередині будинку до приїзду його батьків, після чого обшукали будинок. Правоохоронці ігнорували вимоги сина подзвонити адвокату.

ФСБ обвинуватила п. Філатова у проведенні вдома релігійного зібрання з іншими «Свідками Єгови», зокрема його сім'єю, під час якого вони вивчали і обговорювали Біблію та іншу релігійну літературу, співали релігійні пісні та молилися. 5 березня 2020 року суд визнав п. Філатова винним в екстремізмі, засудив його до шести років позбавлення волі та встановив обмеження на вираження ним своїх поглядів, зокрема через соціальні мережі, на публічні виступи й на публікацію матеріалів у засобах масової інформації. Суд схвалив висновки релігійних і мовних експертів, які проаналізували зміст розмов п. Філатова і заявили, що «Свідки Єгови» представлялися у них «у позитивному світлі» без надання додаткових пояснень. Суд не спробував провести незалежне оцінювання екстремістського характеру релігійної діяльності п. Філатова або проаналізувати, як його ймовірна кримінальна діяльність співвідноситься зі свободою релігії, гарантованою законами Російської Федерації, що застосовуються у Криму.

З 5 березня, коли п. Філатова було заарештовано, його сім'ї було дозволено відвідати його у Сімферопольському СІЗО тільки один раз¹⁰⁶, тому що в цій установі було введено повну заборону відвідувань членами сім'ї як захід запобігання COVID-19. Після безуспішної спроби оскаржити вирок у червні 2020 року п. Філатова було депортовано для відбуття покарання до Російської Федерації. Органи влади не повідомили його сім'ї подробиці переведення. УВКПЛ нагадує, що депортація п. Філатова є порушенням міжнародного гуманітарного права¹⁰⁷.

¹⁰² Станом на 20 липня заявник ще не був призваний на військову службу і планував оскаржити відмову.

¹⁰³ Комітет ООН із прав людини, справа «Со-Бум Юн проти Республіки Корея» (*Yeo-Bum Yoon v. Republic of Korea*), ССРР/С/88/Д/1321-1322/2004, 23 січня 2007 р., п. 8.4.

¹⁰⁴ Європейський суд з прав людини, справа «Баят'ян проти Вірменії» (*Bayatyan v. Armenia*), скарга № 23459/03, постанова від 7 липня 2011 р., п. 111.

¹⁰⁵ IV Женевська конвенція, ст. 51.

¹⁰⁶ Дані на 23 липня.

¹⁰⁷ IV Женевська конвенція, ст. 76.

IX. Технічне співробітництво і розбудова спроможності

116. Запровадження дистанційних методів роботи через пандемію, зокрема проведення зустрічей та вебінарів у режимі онлайн, дозволило УВКПЛ охопити партнерів по всій Україні та у міжнародному масштабі, що було б неможливо реалізувати за допомогою очних заходів.

117. УВКПЛ працювало над розбудовою спроможності України щодо забезпечення основанийого на правах людини підходу до протидії пандемії. Воно опублікувало дві інформаційні довідки з рекомендаціями щодо ослаблення впливу пандемії на групи, які перебувають у вразливому положенні (ромів і бездомних осіб), переклало і надіслало державним органам міжнародні стандарти, провело зустрічі з міністерствами, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Парламентом, громадянським суспільством і міжнародними партнерами, організувало онлайн-презентації та надало рекомендації й підтримку в рамках онлайн-консультацій з експертами. УВКПЛ сприяло також проведенню Представництвом Організації Об'єднаних Націй в Україні оцінки соціально-економічного впливу пандемії в країні.

118. УВКПЛ здійснювало технічне співробітництво і з інших питань, як-от реформа системи юстиції, запобігання катуванням, захист цивільних осіб, право на житло, право на засіб правового захисту і відшкодування, свобода пересування, запобігання сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, права осіб з інвалідністю, недискримінація і запобігання мові ворожнечі. Воно надало підтримку Міністерству соціальної політики щодо Національного плану дій «Жінки, мир і безпека», а Міністерству юстиції – у розробленні нової Національної стратегії у сфері прав людини. УВКПЛ склало три аналітичні доповіді з проектів актів законодавства і направило їх до Парламенту та інших державних органів. Воно підготувало аналітичну записку щодо закону про державну мову, яку направило до Конституційного Суду. УВКПЛ провело п'ять тренінгів для державних органів і регулярно проводило брифінги та інформаційні заходи для державних органів і громадянського суспільства. Воно надавало поради й рекомендації під час круглих столів і технічних нарад, а також на зустрічах високого рівня з міністерствами та іншими державними органами. УВКПЛ, крім того, розіслало 25 листів із рекомендаціями місцевим, регіональним і національним органам влади. Упродовж усього звітного періоду воно також поширювало рекомендації через провідні засоби масової інформації та соціальні мережі.

X. Висновки та рекомендації

119. Додаткові заходи з посилення режиму припинення вогню, погоджені Тристоронньою контактною групою 22 липня 2020, надають можливість зменшити страждання людей, які живуть у зоні конфлікту на сході, й УВКПЛ закликає сторони конфлікту повною мірою дотриматися цього режиму. Це було особливо своєчасним у світлі збільшення кількості жертв серед цивільного населення, зафіксованого УВКПЛ навесні.

120. Упродовж розглядуваного звітного періоду Україна і весь світ стикнулися з безпрецедентною глобальною пандемією, яка впливає на життя населення України у незліченні способи. Пандемія не лише підкреслила взаємозв'язок українців, який демонструють, наприклад, нещастя, спричинені обмеженнями на пересування через лінію зіткнення, а й сприяла виявленню проблемних моментів, які вже існували до пандемії, як-от бідність та відчуженість ромських громад і становище осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, які перебувають у закладах довгострокового догляду, осіб з інвалідністю, які живуть у громаді, та людей, які живуть в умовах бездомності.

121. Разом з тим, пандемія створює також можливість для ефективнішого відновлення. УВКПЛ, разом з іншими органами Організації Об'єднаних Націй в Україні, провело ряд оцінок на предмет вимірювання впливу COVID-19 і заходів, ужитих для запобігання пандемії та пом'якшення її наслідків. Це дозволить поінформувати Україну та її партнерів про те, що необхідно зробити для забезпечення реалізації принципу «не залишати нікого осторонь».

122. Дивлячись уперед, УВКПЛ закликає всі зацікавлені сторони поважати демократичний простір і основоположні свободи у країні, зокрема у світлі ситуації, що

стосується свободи думок і вираження поглядів, свободи мирних зібрань і об'єднання, особливо у наступний період, що передує запланованим на жовтень місцевим виборам. Уряд не повинен толерувати акти нетерпимості або дискримінації за будь-якою ознакою, зокрема за політичними переконаннями, і повинен забезпечити рівність усіх людей перед законом незалежно від їхніх політичних поглядів.

123. УВКПЛ закликає виконати нижченаведені рекомендації, виходячи з його висновків за розглядуваний звітний період.

124. Органам влади України:
Парламенту та Кабінету Міністрів:

- a) Привести визначення терміну «катування», наведене у статті 127 Кримінального кодексу України, у повну відповідність статті 1 Конвенції ООН проти катувань;
- b) Визначити пріоритетом розробку проектів законів про статус і соціальний захист цивільних жертв конфлікту та про реституцію і компенсацію за житло, землю та майно, втрачені через збройний конфлікт і окупацію Криму;
- c) Узгодити законодавчі та нормативні акти, що регулюють свободу пересування цивільних осіб у зоні конфлікту, включно з тими, що стосуються обмежень у зв'язку з COVID-19, з повагою до їхньої гідності та прав;
- d) Забезпечити, щоб КПВВ були повністю оснащені укриттями, водопостачанням, медичною допомогою і санітарно-гігієнічними спорудами для всіх, хто перетинає лінію зіткнення, особливо для тих, кого змусили тривалий час перебувати на КПВВ або біля них через обмеження у зв'язку з COVID-19;
- e) Визначити пріоритетом прийняття закону, який би забезпечив доступ усіх людей до пенсій, включно з тими, хто живе на території, яка контролюється самопроголошеними «республіками», та ВПО;
- f) Розробити, без затримок і на основі консультацій з гендерно збалансованим представництвом національних меншин і корінних народів, гендерно чутливий проект закону про реалізацію прав національних меншин і корінних народів України;
- g) Прискорити кваліфікаційну атестацію суддів і відбір нових суддів для вирішення проблеми недоукомплектованості судів, зокрема шляхом внесення змін до законодавства про Вищу кваліфікаційну комісію суддів і забезпечення призначення її членів без невинуватених затримок;
- h) Забезпечити, щоб будь-який акт законодавства щодо кримінальної відповідальності суддів відповідав міжнародним нормам, які гарантують їхню незалежність за допомогою функціонального імунітету. Положення, які передбачають кримінальну відповідальність за неправомірну поведінку суддів, повинні бути сформульовані достатньо точно для того, щоб гарантувати їхню незалежність і функціональний імунітет у тлумаченні законодавства, оцінюванні фактів або зважуванні доказів.

Державним і місцевим органам влади:

- i) Публічно та систематично засуджувати всі акти насильства, заклики до насильства і мову ворожнечі, спрямовані на групи осіб або окремих осіб за ознакою раси, статі, релігії, мови, національного чи етнічного походження, політичних чи соціальних переконань, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, місця проживання або за будь-якими іншими забороненими ознаками дискримінації. Оперативно, неупереджено і ефективно розслідувати всі випадки жорстоких нападів на групи ризику і погроз у бік цих груп (як-от

працівники засобів масової інформації, правозахисники, члени ЛГБТІ-спільноти, національних меншин, політичних партій, тощо) та притягати правопорушників до відповідальності незалежно від їхньої приналежності. Злочини мають бути кваліфіковані належним чином, з урахуванням мотивів і обставини, що обтяжують відповідальність;

- ж) Забезпечити безпеку публічних зібрань, зокрема менш масштабних зібрань і заходів, організованих представниками груп ризику; вживати заходів для негайного попередження і припинення всіх актів насильства, сприяючи при цьому здійсненню права на свободу мирних зібрань без будь-якої дискримінації. Уникати свавільного застосування обмежень у зв'язку з COVID-19;
- к) Створити достатні фінансові можливості, зокрема за допомогою прогресивного оподаткування, перегляду бюджету і використання позик, для пом'якшення впливу COVID-19 і збільшення інвестицій у галузі охорони здоров'я і соціального захисту;
- л) Співпрацювати та систематично консультуватися з організаціями громадянського суспільства під час розробки та реалізації заходів із реагування на COVID-19 і соціально-економічного відновлення, збирати дезагреговані дані, зокрема з розбивкою за статтю, етнічним походженням, віком та інвалідністю, про ситуацію з соціальними та економічними правами груп, щодо яких достовірних даних наразі немає, як-от бездомні люди, мешканці неформальних поселень та особи літнього віку. Оголосити муніципальні та благодійні організації, що працюють з бездомними людьми, особами з інвалідністю, літніми особами та іншими особами, які перебувають у вразливому становищі, критично важливими, з тим, щоб вони могли продовжувати діяльність під час карантину, та збільшити їхнє фінансування;
- м) Запровадити регулярне тестування на COVID-19 персоналу першого ешелону реагування, зокрема соціальних працівників та інших осіб, які надають підтримку групам, що знаходяться у вразливому становищі. Оперативно реагувати на випадки підозри на COVID-19 шляхом тестування персоналу і мешканців спеціалізованих закладів;
- н) Усунути існуючі перешкоди та протидіяти будь-якій дискримінації у доступі до медичних послуг за ознакою інвалідності, віку, раси, етнічного походження, статі, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, соціального статусу або іншими ознаками. Надавати інформацію про COVID-19, її профілактику і лікування мовою, зрозумілою представникам груп, що знаходяться у вразливому становищі, та у доступній для них формі;
- о) Пом'якшити вплив COVID-19 на ромів шляхом виконання рекомендацій, викладених в інформаційній записці ММПЛУ щодо впливу пандемії COVID-19 на права ромів в Україні;
- р) Пом'якшити вплив COVID-19 на бездомних людей шляхом виконання всіх рекомендацій, викладених в інформаційній записці щодо впливу пандемії COVID-19 на права бездомних людей в Україні;
- қ) Підтримувати літніх осіб, осіб з інвалідністю та інших осіб, які перебувають у закладах довгострокового догляду, шляхом:
  - і. Розробки конкретних інструкцій, що ґрунтуються на гендерно чутливому підході, основаному на правах людини, щодо заходів із профілактики та пом'якшення впливу COVID-19, яких повинні вживати під час пандемії приватні та державні заклади, включаючи

психіатричні лікарні та реабілітаційні центри, з посиланням на рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), і створення механізму нагляду за дотриманням цих заходів;

- ii. Забезпечення медичним і соціальним працівникам, зайнятим у цих закладах, належного захисту і підтримки, що дозволить їм продовжувати виконувати роботу з догляду зі зведенням до мінімуму ймовірного інфікування вірусом їх самих, осіб, за якими вони доглядають, та їхніх сімей;
  - iii. Надання достатньої підтримки й ресурсів для забезпечення постійного доступу до комплексних послуг з охорони здоров'я і соціального забезпечення, які покликані задовольняти індивідуальні потреби, зокрема на основі гендерно чутливого підходу, осіб літнього віку і осіб з інвалідністю, сприяючи при цьому їхній самостійності та незалежності.
- г) Підтримувати осіб з інвалідністю, які живуть у місцевих громадах, шляхом:
- i. Забезпечення їх повного доступу до необхідних медичних послуг під час карантину, зокрема до програм фізичної та психосоціальної реабілітації, послуг охорони сексуального і репродуктивного здоров'я і життєво необхідного лікування;
  - ii. Вжиття заходів публічної політики для надання особам з інвалідністю підтримки під час пандемії COVID-19 і в подальшому з метою забезпечити, щоб вони могли жити у громаді, а не у спеціалізованих закладах. Такі заходи мають враховувати, що члени сім'ї та особи, які здійснюють за ними догляд, також можуть потребувати соціального захисту, коригування робочих графіків та іншої необхідної адаптації.

Офісу Генерального прокурора і Державному бюро розслідувань:

- s) Забезпечити ефективне розслідування всіх тверджень про катування і жорстоке поводження з боку співробітників правоохоронних органів, а також належне кримінальне переслідування ймовірних правопорушників, зокрема й осіб, які займають керівні посади, та осіб, які забезпечували юридичне прикриття катувань;
- t) Забезпечити незалежне і безстороннє розслідування всіх убивств, скоєних під час протестів на Майдані, включно з убивствами співробітників правоохоронних органів, і під час насильства 2 травня 2014 року в Одесі, незалежно від приналежності жертв.

Міністерству юстиції та Державній кримінально-виконавчій службі:

- u) Забезпечити захист затриманих і ув'язнених від COVID-19 згідно з відповідними рекомендаціями УВКПЛ і ВООЗ.

Конституційному суду України:

- v) Розглядаючи питання конституційності так званого «закону про імунітет», врахувати його вплив на право сімей осіб, які втратили життя під час протестів на Майдані, на ефективний засіб правового захисту.

125. Усім сторонам, які беруть участь у бойових діях у Донецькій та Луганській областях, зокрема Операції об'єднаних сил України і озброєним групами самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки»:

- a) Неухильно здійснювати заходи з посилення режиму припинення вогню, погодженого Тресторонньою контактною групою в Мінську, запровадженого з півночі 27 липня.

126. Самопроголошеній «Донецькій народній республіці» та самопроголошеній «Луганській народній республіці»:

- a) Надати УВКПЛ та іншим незалежним міжнародним спостерігачам безперешкодний і конфіденційний доступ до всіх затриманих і місць позбавлення волі;
- b) За будь-яких обставин гуманно ставитися до всіх осіб, позбавлених волі, зокрема до тих, хто перебуває під вартою у зв'язку з конфліктом, гуманно в усіх обставинах і забезпечити умови тримання під вартою, що відповідають міжнародним стандартам;
- c) Припинити практику катувань і жорстокого поводження, включаючи сексуальне насильство, по відношенню до затриманих, зокрема тих, які перебувають під вартою у зв'язку з конфліктом;
- d) Припинити практику «превентивного затримання» і «адміністративного арешту» та надавати інформацію про місцезнаходження всіх затриманих їхнім сім'ям і адвокатам;
- e) Забезпечити захист затриманих і ув'язнених від COVID-19 згідно з відповідними рекомендаціями УВКПЛ і ВООЗ;
- f) Забезпечити свободу пересування цивільних осіб без прив'язки до місця їхнього проживання та з повним урахуванням їхніх гуманітарних потреб у контексті пандемії COVID-19;
- g) Утриматися від застосування практичних методів і нормативних актів, які необґрунтовано обмежують здійснення свободи вираження поглядів.

127. Міжнародній спільноті, зокрема Уряду Російської Федерації:

- a) Використовувати всі наявні канали для здійснення впливу на самопроголошені «республіки» з метою забезпечити дотримання ними норм міжнародного права в галузі прав людини і міжнародного гуманітарного права, зокрема виконання ними рекомендацій, наведених вище у п. 126.

128. У контексті Автономної Республіки Крим і міста Севастополя (Україна), тимчасово окупованих Російською Федерацією, – Уряду Російської Федерації:

- a) Виконувати свої обов'язки як носія зобов'язань за міжнародним правом у галузі прав людини в Криму та дотримуватися своїх зобов'язань як окупаційної держави відповідно до міжнародного гуманітарного права;
- b) Забезпечити належний і безперешкодний доступ до Криму міжнародних моніторингових місій з прав людини та неурядових правозахисних організацій відповідно до резолюцій Генеральної Асамблеї ООН 71/205, 72/190, 73/263 та 74/168;
- c) Покласти край переслідуванням та іншим репресаліям щодо осіб, які відмовилися надати російським правоохоронним органам свідчення, що можуть бути підставою для обвинувачування третіх осіб;
- d) Забезпечити, щоб право на свободу релігії або переконань могло здійснюватися у Криму будь-якою особою та групою осіб без дискримінації за будь-якою ознакою та без невинуваних нормативних перешкод; припинити кримінальне та адміністративне переслідування мешканців Криму за мирне сповідування ними своїх релігійних переконань, включно з прозелітизмом;
- e) Утриматися від депортації затриманих до Російської Федерації для відбування там покарання у вигляді позбавлення волі; повернути всіх уже депортованих;
- f) Припинити призов мешканців Криму до збройних сил Російської Федерації.